

ანა ქირია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო

თვითერთის, საზღვარი-ერთისა და ჰენადების გავიშვება პროკლეს მეთაფიზიკაში *

საკვანძო სიტყვები: პროკლე, მეტაფიზიკური მეცნიერების სისტემა, თვითერთი, საზღვარი-ერთი, ჰენადები

1. პროკლე როგორც სისტემატიკოსი

პროკლეს, როგორც მოაზროვნის, შეფასებისას დომინირებს მისი როგორც სისტემატიკოსის გაგება.¹ ლამის საყოველთაოდ აღიარებული შეხედულების თანახმად, იგი იყო არა იმდენად ორიგინალური მოაზროვნე (როგორც პლოტინი), არამედ, უპირვე-

---

* ავტორი მადლობას უხდის წინამდებარე სტატიის ანონიმურ რეცენზენტს საყურადღებო შენიშვნებისათვის.

¹ დაუუსტებისთვის: ვიქტორბო, ის, რომ პროკლე ფილოსოფიის ისტორიაში შესულია როგორც ნეოპლატონური ფილოსოფიის სისტემატიკოსი, მისი როგორც მოაზროვნის სისტემატიკოსად ყოფნის აღიარების საბუთს გვაძლევს, ვინაიდან, ჩვენი გაგებით, მოაზროვნე ფილოსოფიის, შესაბამისად, აზროვნების, ისტორიაში ეწერება იმ სახით, რა სახის აზროვნებაც საკუთრივ მოსდგამს. ცხადია, აღნიშნული არ გამორიცხავს გარეშე ობიექტური ისტორიული კანონზომიერებებისა და ფაქტორების ზეგავლენას, თუმცა ისინი ყოველ სუბიექტში სუბიექტურად, თავისებურად იქნება გარდატეხილი და ათვისებული.

ლეს ყოვლისა, სისტემატიკოსი², ერთგვარი ინტელექტუალური არქიტექტორი, რომლის მცდელობაც, უმთავრესად, სინამდვილის ზუსტად, მწყობრად, თანმიმდევრულად და მაქსიმალურად ლოგიკურად ამსახველი სრულყოფილი სისტემის აგებისკენ იყო მიმართული. ამრიგად, ვინაიდან პროკლესთან და მის ფილოსოფიასთან მიდგომისას გადამწყვეტ როლს თამაშობს სისტემისა და სისტემურობის გაგებები, საჭიროა, თავდაპირველად გამოირკვეს, რა ნიშნები უნდა ახასიათებდეს ფილოსოფიურ სისტემას, შემდეგ კი განისაზღვროს, კონკრეტულად, რაში გამოიხატება პროკლეს ფილოსოფიის მაღალი სისტემურობა.

ფილოსოფიური სისტემის დამახასიათებელი ფუნდამენტური ნიშნებია: 1. სისრულე და ყოვლისმომცველობა; 2. კოჰერენტულობა; 3. დაფუძნება; 4. რედუქციონიზმი; 5. იერარქიზმი.³ პირველი ნიშანი გულისხმობს, რომ სისტემა ასახავს და ხსნის მთელ რეალობას. მეორე ნიშნის მიხედვით, სისტემა თანმიმდევრულად ასახავს რეალობას, ე.ი. აღწევს რეალობის, როგორც მთლიანი სტრუქტურის, ნაწილებს შორის აუცილებელი კავშირებისა და ბმების დაჭერას. შემდეგ, იმისთვის, რათა სისტემამ ნამდვილად შეძლოს რეალობის ახსნა, აუცილებელია პირველსაფუძვლის, საწყისისა და მიზეზის დადგენა, რომელიც სისტემაში ასახული

² იხ. Hegel 1979, 466-485; Dodds 1963², xxv; Rosán 1949, 227; Beierwaltes 1987, 351-68; Idem 2007, 65-84; Siorvanes 1996, x; Remes 2008, 7-8; Steel 2010, 652; Chlup 2012, 1; Dillon, O'Byrne and O'Rourke 2013, 543-564; Martijn and Gerson 2017, 45-73.

³ მოცემულ ნიშანთა ჩამოთვლისას ვეყრდნობით მარტივინსა და გერსონს, რომლებიც, თავის მხრივ, ფილოსოფიური სისტემის იაკობ ბრუკერისეულ განსაზღვრებას მისდევენ, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ბრუკერთან გამოყოფილია სისტემის სამი ნიშანი (ყოვლისმომცველობა, კოჰერენტულობა, ერთი ან მცირე ოდენობის პრინციპებიდან დედუქცია), მაშინ როდესაც მარტივინსა და გერსონთან ნიშანთა რიცხვი ხუთს აღწევს. ბრუკერთან მესამე ნიშანი – დედუქცია – თავის თავში აერთიანებს მარტივინისა და გერსონის მიერ ცალ-ცალკე გამოყოფილ დაფუძნებას, რედუქციონიზმსა და იერარქიზმს. იხ. Martijn and Gerson 2017, 46-47. აქვე, წინამდებარე ნაშრომში სისტემის ნიშანთა განმარტება და პროკლეს ფილოსოფიის ზოგადი ხასიათის მათ კონტექსტში წარმოდგენა მარტივინისა და გერსონისგან დამოუკიდებელია.

რეალობის ზღვარდადებულობას, მოწესრიგებულობასა და შემეცნებადობას უზრუნველყოფს. ეს, თავის მხრივ, სისტემის ელემენტთა სასრულობას ნიშნავს. ყველაფერი დაიყვანება რაღაც საბოლოო პრინციპზე (ან პრინციპებზე), რომლის მიღმა გასვლაც გამორიცხულია. აქედან გამომდინარეობს რედუქციონისტული მიდგომის საჭიროება. დასასრულს, ვინაიდან ამოსავალი პრინციპი მოცემულია, სისტემა მისგან და მის მიმართ განსაზღვრულ ელემენტთა იერარქიული წყობის სახეს შეიძენს, კოჰერენტულობისთვის კი, ცხადია, ერთი ელემენტიდან მეორეზე გადასვლა უწყვეტი და აუცილებელი იქნება.

პროკლესთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ყველაფრის ერთი პირველი მიზეზის (და საწყისის)⁴ არსებობის დამტკიცებას, რასაც ის თავისი ფუნდამენტური სისტემური შრომის – „თეოლოგიის საფუძვლები“ – მეთერთმეტე პარაგრაფში ახორციელებს. ყველაფრის ერთი პირველი მიზეზი უზრუნველყოფს როგორც ონტოლოგიურ, ასევე ეპისტემოლოგიურ დაფუძნებას. მისგან არა მხოლოდ ყოველი მყოფი გამოიყვანება, არამედ ის ყოველ მეცნიერებასა (ἐπιστήμη)⁵ და მეცნიერების სისტემას უქმნის დასაყრდენს და მათ არსებობას ამართლებს. პროკლე უშვებს ყველაფრის პირველი მიზეზის არსებობის საწინააღმდეგო შემდეგ სამ ალტერნატივას, რომელთაგან თითოეული აბსურდულია: 1. არაფერს არ აქვს მიზეზი; 2. მიზეზები წრეზე დადიან; 3. მიზეზთა ჯაჭვი უსასრულოა. პირველი დაშვების აღიარების შემთხვევაში არ იარსებებს პირველთა და მეორეულთა, მშობელთა და შობილთა, მქმნელთა და განმცდელთა არანაირი წესრიგი. შესაბამისად, შეუძლებელი იქნება მყოფთა შესახებ მეცნიერებაც, ვინაიდან

⁴ ყველა მიზეზი საწყისია. შტრ. Arist. *Metaph.* V 1, 1013 a17: πάντα γὰρ τὰ αἴτια ἀρχαί. „საწყისისა“ და „მიზეზის“ ცნებები ერთმანეთს თან სდევნენ და ურთიერთშენაცვლებადნი არიან. იხ. Arist. *Metaph.* XI 3, 1061 a15-17.

⁵ ἐπιστήμη აქ და სხვაგანაც ითარგმნება როგორც „მეცნიერება“.

მეცნიერების ფუნქცია მიზეზთა ცოდნაში მდგომარეობს.⁶ მეორე დაშვებაში მიზეზთა არსებობა აღიარებულია, მაგრამ მიზეზობრიობის ცალმხრივი მიმართულობა უარიყოფა. გამოდის ისე, რომ კაუზალური პროცესი ორმხრივია – ერთი მხრივ, მიზეზი მიზეზოვანს⁷ (αἰτιατόν) უდებს საფუძველს და ეს ერთ ნახევარწრეს ქმნის, მეორე მხრივ კი, ამის პარალელურად, თვითონ მიზეზოვანიც უდებს მიზეზს საფუძველს და ამით მეორე, პირველის იგივეობრივი და თანაბარი, ნახევარწრე იქმნება. ცხადია, ამ „მანკიერ წრეში“ მიზეზისა და მიზეზოვანის დიფერენცირება და ზუსტი იდენტიფიცირება შეუძლებელია. ამიტომ, აუცილებელია, მიზეზი მიზეზოვანზე მაღლა იდგეს და მიზეზთა და მიზეზოვანთა მკაფიო იერარქიული წესრიგი არსებობდეს. უკანასკნელ დაშვებაში აღიარებულია მიზეზთა და მიზეზოვანთა ვერტიკალური ხაზი, თუმცა ამ ხაზს პირველი მიზეზის სახით ზედა ზღვარი არ გააჩნია. პროკლეს მითითებით, ასეთ შემთხვევაშიც შეუძლებელი იქნება მეცნიერება, რადგან აპეირონის შესახებ ცოდნა არ არსებობს.⁸ ზემოთ-

⁶ Procl. *Inst. prop.* 11, 12, 15-17: ἡ γὰρ τῶν αἰτίων γνῶσις ἐπιστήμη ἐστὶν ἔργον, καὶ τότε λέγομεν ἐπίστασθαι ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν τῶν ὄντων. აქ პროკლე არისტოტელეს მისდევს. მდრ. Arist. *An. post.* I 2, 71 b9-12: ἐπίστασθαι δὲ οἰόμεθ' ἕκαστον ἄπλῶς, ἀλλὰ μὴ τὸν σοφιστικὸν τρόπον τὸν κατὰ συμψεφικόν, ὅταν τῆν τ' αἰτίαν οἰώμεθα γινώσκειν δι' ἦν τὸ πράγμα ἐστίν, ὅτι ἐκείνου αἰτία ἐστὶ, καὶ μὴ ἐνδέχεσθαι τοῦτ' ἄλλως ἔχειν. მდრ. ასევე Arist. *Metaph.* 994 b30-31. ეპისტემეს ფუნდამენტური მნიშვნელობის მქონე არისტოტელური განსაზღვრებისა და არისტოტელეს ეპისტემოლოგიური თეორიისთვის იხ. Byrne 1997, 82-102; Theil-Wunder 1970, 64-81. გვიანანტიკურობაში არისტოტელეს „მეორე ანალიტიკის“ ინტერპრეტაციისთვის იხ. de Haas, Leunissen and Martijn 2010. კონკრეტულად, პროკლეს ეპისტემოლოგიისა და ლოგიკისთვის იხ. Helmig 2017, 183-206.

⁷ მიზეზოვანი ანუ მიზეზდებელი. "მიზეზოვანი" პეტრიწისეული ტერმინია. მდრ. *პრ. კავშ.* პეტრ. 11, 11, 26; 35, 27, 29; 36, 28, 27; 41, 31, 8; 46, 33, 5; 75, 49, 3.

⁸ მიზეზებისკენ უსასრულოდ აღმასვლა, ისევე როგორც მიზეზებიდან დაუსრულებლად დადმასვლა, დაუშვებელია. ასეთ შემთხვევაში ცოდნა შეუძლებელი იქნებოდა. ჩვენ ვიგით მაშინ, როდესაც მიზეზებს შევიცნობთ, სოლო თუ მიზეზობრივი პროცესი ზღვარდაუდებელი და უსასრულოა მატების მიხედვით, ჩვენ, ჩვენი დასაზღვრელობის პირობებში, მის ბოლომდე ჩავლას ვერ შევძლებთ. შესაბამისად, აუცილებელია კიდური წევრების არსებობა, იმისთვის, რათა სვლა დაუსრულებელი არ იყოს. ამას ეთმობა არისტოტელეს „მეტაფიზიკის“ მეორე წიგნის მეორე თავი (*Metaph.* 993a-994b), რომელიც არისტოტელეს მთელი შემდგომი

ქმულიდან გამომდინარე, საჭიროა: 1. მიზეზთა არსებობა; 2. მიზეზებისა და მიზეზოვნების ურთიერთგამიჯნულობა, ანუ მათი მკაფიო იერარქიული მოწესრიგება, ერთმანეთში აღრევის გარეშე; 3. მიზეზთა ოდენობის სასრულობა, ანუ მიზეზობრივი ჯაჭვის დასაზღვრულობა. ყოველივე ამას პროკლე მიჰყავს ყველაფრის უპირველესი მიზეზის აღიარებამდე, რომლიდანაც, როგორც ფესვიდან (ρίζα), ყველაფერი გამოდის და რომელთან სიახლოვე-სიმორის მიხედვითაც ყველაფერი ერთიან წესრიგად ღვას.⁹

მამასადამე, პროკლეს თანახმად: 1. მთელი რეალობა წარმოადგენს სასრულ ვერტიკალურ მიზეზობრივ ჯაჭვს, რომელშიც მიზეზები მიზეზოვნებზე მაღლა დგანან და ყველაფერი, საბოლოოდ, პირველი მიზეზით გვირგვინდება; 2. ამდენად, სინამდვილეში გონივრული წესრიგი სუფევს; 3. ასეთი სინამდვილე ადეკვატურად შემეცნებადია, რაც, თავის მხრივ, ლოგოსისა და პრაგმას (სიტყვიერ და საგნობრივ) სამყაროებს შორის მკაცრ შესატყვისობას გულისხმობს;¹⁰ 4. არსებობს ამ რაციონალური სტრუქტურის

ფილოსოფიისთვის *locus classicus*-ის როლს თამაშობდა მოცემულ საკითხთან მიმართებისას. აქვე, აპერიონის შუემცნებლობასთან დაკავშირებით იხ. Pl. *Phlb.* 17 e; *Ti.* 55 c-d; Arist. *Metaph.* 994 b22; 999 a27.

⁹ მიზეზობრივი ჯაჭვის უკანასკნელ წევრს რაც შეეხება, ის არაფრის მიზეზს აღარ შეიძლება წარმოადგენდეს, რადგან მის შემდეგ არაფერია. *Procl. Inst. prop.* 25. შდრ. Arist. *Metaph.* 994 a.

¹⁰ *Procl. Theol. Plat.* I 7, 32, 13: ...καί τοῖς πράγμασιν εἰκότας ἀποφανοῦμεν τοὺς λόγους ὅσπερ εἰσιν ἐγγυηταί, κατὰ τὸν παρὰ Πλάτωνι Τίμαιον. შდრ. *Ibid.* II 7, 49, 8ff. პროკლესთან რეალობის რაციონალურობის თაობაზე იხ. Dillon, O'Byrne and O'Rourke 2013, 543-564. აქვე, მკვლევარები ხშირად მიუთითებენ პროკლეს სისტემის ექსტრემალურ ან აბსოლუტურ რეალიზმზე და ამას მის მთავარ ნაკლად მიიჩნევენ. de Rijk 1992, 33. დოდსის მიხედვით, პროკლეს სისტემის ფუნდამენტური ნაკლი მდგომარეობს იმის დაჯერებაში, რომ ბერძნული ლოგიკის სტრუქტურა ზუსტად ასახავს სამყაროს სტრუქტურას. ეს მეტ-ნაკლებად ნიშნულია ყოველი რაციონალისტური სისტემისთვის, თუმცა პროკლეს შემთხვევაში განსაკუთრებით ამკარად ვლინდება. დოდსი პროკლესთან რაციონალიზმის *reductio ad absurdum*-ზე საუბრობს. Dodds 1963, xxv. პროკლეს კრიტიკისთვის იხ. ასევე Schmitz 2002, 455-467. მსგავს შეფასებებს კატეგორიულად ეწინააღმდეგება ბაიერვალტესი, რომლის მითითებითაც პროკლეს სისტემა არ არის რეალობისგან გაუცხოებული უმინარსო ფორმალიზმის ნაყოფი, არამედ იგი რეალობის სტრუქტურას მიუყვება და მასზე დაყრდნობით კონსტრუირდება. ჩვენი მხრივ, შევნიშნავთ, რომ პროკლეს

მქონე სინამდვილის განმმართველი მეცნიერება¹¹, რომელიც მთელ სინამდვილეს, როგორც სასრულ მიზეზობრივ ჯაჭვს, თავისი ზედროული კაუზალური განვითარების¹² პროცესში ქვემარტივად¹³ და ზუსტად¹⁴ ასახავს.¹⁵ პროკლეს მეტაფიზიკურ-თეოლოგიური მეცნიერების¹⁶ სისტემა, სწორედ, ამ ამოცანას ახორციელებს,

---

მიდრეკილება რაციონალიზმისკენ, ფორმალიზმისკენ, სქემატიზმისა და სისტემატიზებისგან აშკარად მეტად ძლიერია და ხშირად სინამდვილის თავისუფალ ჭვრეტასაც „იწირავს“, თუმცა ის პრინციპები, რომლებსაც პროკლეს სისტემა ასახავს, ლოგიკურ გამონაგონს (κατ' ἐπινοίαν. Procl. In Prm. VI 1054, 27-31) არ წარმოადგენს, არამედ თავად რეალობის სტრუქტურის ამოკითხვიდან გამომდინარეობს. შდრ. ქირია 2021b, 83.

¹¹ თვითონ ეპისტემე ლოგოსის მიხედვით ხორციელდება და თავისი ბუნებით ლოგიკურ-რაციონალურია. შდრ. Arist. An. post. II 19, 100 b10: ἐπιστήμη δ' ἄπασα μετὰ λόγου ἐστὶ; Plot. VI 9, 3, 5: λόγος γὰρ ἡ ἐπιστήμη.

¹² განვითარების ხსენებისას არაფრით არ იგულისხმება გაუმჯობესება. ფუნდამენტური ნეოპლატონური აქსიომის მიხედვით, მიზეზი შედეგზე უმჯობესია.

¹³ ეპისტემეს ქვემარტივებისათვის, პირველ რიგში, იხ. Arist. An. post. II 19, 100 b5-6: ἐπεὶ δὲ τὸν περὶ τῶν δῶνοια ἐξέωσ αἰς ἀληθεύομεν αἰ μὲν αἰ ἐπὶ ἀληθείς εἰσιν, αἰ δὲ ἐπιδέχονται τὸ ψεῦδος, οἷον δὲξαι καὶ λογισμὸς, ἀληθὴ δ' αἰ ἐπιστήμη καὶ νοῦς.

¹⁴ ეპისტემეს სიზუსტისათვის შდრ. Arist. An. post. II 19, 100 b8: καὶ οὐδὲν ἐπιστήμη ἀκριβέστερον ἄλλο γένος.

¹⁵ ეპისტემე ხსნის იმას, რაც პირველმიზეზის შემდეგაა, თავად პირველმიზეზი მეცნიერულ შესწავლას არ ექვემდებარება, ვინაიდან მეცნიერება მიზეზებს ადგენს, პირველმიზეზი კი უმიზეზოა. იხ. Procl. In R. I, 282, 25–285, 31. შდრ. Arist. An. post. II 19, 100 b10.

¹⁶ პროკლესთან ადგილი აქვს მეტაფიზიკის სრულ თეოლოგიზებას, რის გამოც მეტაფიზიკა – პირველმიზეზთა და პირველსაწყისთა მეცნიერება (ἢ τὸν πρωτίτων ἀρχῶν ἐπιστήμη. ἢ τὸν πρωτίτων αἰτίων ἐπιστήμη. Procl. Theol. Plat. I 9, 38, 8; I 10, 40, 25) – თეოლოგიურ მეცნიერებას (θεολογική ἐπιστήμη. Theol. Plat. I 3, 12, 14; I 4, 20, 20; I 7, 31, 3; I 7, 32, 1 და ა.შ.) ემთხვევა. ამის პრევენდენტი თვითონ არისტოტელეს „მეტაფიზიკაში“ შეიქმნა, სადაც პირველი ფილოსოფია, ანუ მეტაფიზიკა, თეოლოგიადაა დასახული. იხ. Arist. Metaph. VI 1, 1062 a15ff. დოდსი მიუთითებს, რომ პროკლესთან თეოლოგია არისტოტელური აზრით გამოიყენება, როგორც „პირველი ფილოსოფიის“, ანუ მეტაფიზიკის, სინონიმი, ფიზიკის საპირისპიროდ. იხ. Dodds 1963, 187. ზოგადად, გვიანანტიკურობაში „მეტაფიზიკა“ თეოლოგიურ შრომად გაიგებოდა. ასკლეპიოსი „მეტაფიზიკაზე“ კომენტარის დასაწყისში მიუთითებს, რომ ნაშრომის მიზანი არის მეთაფიზიკა. მეტაფიზიკა თეოლოგია იმდენად, რამდენადაც მყოფის იმატერიალური პრინციპები და მიზეზები, რომელსაც ეს მეცნიერება განიხილავს, ყველაზე დეტალებრივია. Ascl. In Metaph. 358, 4ff. ახალ დრომდე მეტაფიზიკის გაგების ისტორიისთვის ფართოდ იხ. Kobusch 1980, 1186-1238.

აქ ჩამოთვლილი მტკიცებები კი პროკლეს სრულყოფილი სისტემის ამოსავალ, წამყვან მტკიცებებს¹⁷ ქმნის.

2. პროკლეს მეტაფიზიკური მეცნიერების სისტემა

ნეოპლატონიზმის განვითარების ადრეული ფაზისთვის დამახასიათებელი იყო ხედვის სიმარტივე, რაც, კონკრეტულად, მეტაფიზიკური თეორიის სინოპტიკურობაში ვლინდებოდა. შუა ნეოპლატონიზმიდან მოყოლებული, საწყისთა ოდენობის გამრავლებისა და შუამავალი ჰიპოსტასების შემოყვანის გზით, თავდაპირველი მარტივი¹⁸ მეტაფიზიკური თეორიის გართულება, დიფერენცირება, სისტემატიზება, ასე ვთქვათ, დასერიოზულება და მეცნიერების¹⁹ რანგში აყვანა იწყება. იამბლიქოსთან²⁰ დაწყებული ეს ტენდენცია კულმინაციას აღწევს პროკლესთან.²¹ პროკლე ინარჩუნებს სამი საწყისი ჰიპოსტასისგან (ერთი-გონება-სული) შედგენილ ფუნდამენტურ ნეოპლატონურ სტრუქტურას²² და მას დეტალურად ამუშავებს. თითოეული სფეროს ფარგლებში ის დიფე-

¹⁷ ეს მტკიცებები და მათთან ერთად პროკლეს სისტემაც ერთგვარად დეკონსტრუირებულია ათენის ნეოპლატონური სკოლის უკანასკნელი დიადოხოსის – დამასკიოსის – ფილოსოფიაში, რომელიც, პროკლეს საპირისპიროდ, ხასიათდება სკეპტიციზმით, აგნოსტიციზმით, რეალობის შესამეცნებლად ადამიანური ლოგოსის ადეკვატურობის უარყოფით, სინამდვილის მიუწვდომლობისა და დაფარულობის აქცენტირებითა და ბუნდოვანებით. ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. ქირია 2021b, 213-254. ზოგადად, დამასკიოსის ფილოსოფიის შესახებ იხ. ალექსიძე 2019, 165-211.

¹⁸ აქ „მარტივს“ დამაკნინებელი მნიშვნელობა არანაირად არ აქვს. ამ სიმარტივეს თავისი უპირატესობები ჰქონდა, რომელთა შორისაცაა ბუნებრიობა, ავთენტურობა, ვიტალურობა.

¹⁹ მსგავსად, დოდსიც საუბრობს პოსტიამბლიქოსური ნეოპლატონიზმის მეცნიერულ თეოლოგიაზე. იხ. Dodds 1963, 283.

²⁰ იამბლიქოსის ფილოსოფიის შესახებ იხ. Dillon 2010, 358-374.

²¹ პროკლესთვის იამბლიქოსის მნიშვნელობის შესახებ იხ. Dodds 1963, xix-xxvi.

²² შდრ. Procl. Inst. prop. 20: πάντας σαμάρτας ἐπέκεινἀ ἐστίν ἡ ψυχῆς οὐσία, καὶ πασῶν ψυχῶν ἐπέκεινα ἡ νοερᾶ φύσις, καὶ πασῶν τῶν νοερῶν ὑποστάσεων ἐπέκεινα τὸ ἔν. შდრ. აგრეთვე Procl. Theol. Plat. I 14, 66, 10-15 მონაკვეთი, რომლის მიხედვითაც ფიზიკურ კოსმოსში მოძრაობა სულისგან მომდინარეობს, მარადიული მუდმივობა და იგივეობა – გონებისგან, ერთიანობა, თანხმიერება, და სიმჰათია კი – ერთისგან.

რენციაციას მიმართავს და სხვადასხვა ერთმანეთთან სუბორდინაციულ-იერარქიულ მიმართებაში ჩაყენებულ ღონეებს გამოყოფს. ერთის სფეროში მოცემულია საზღვარ-უსაზღვრობის საწყისთა ღიადა; გონების სფეროში მყოფი–სიცოცხლე–გონება (= ნოეტური– ნოეტურ-ნოერული–ნოერული) იერარქიული ტრიადის სახით სამი განყოფილება განირჩევა; ანალოგიურად, სულის სფეროც დიფერენცირდება ჰიპერკოსმიურ, ჰიპერკოსმიურ-ენკოსმიურ და ენკოსმიურ განყოფილებებად.²³ თითოეული ეს განყოფილება თავის შიგნით კვლავ დიფერენცირებულია. მთავარი მიზანი ცარიელი ადგილების ან ნაპრალების თავიდან აცილებაა.²⁴ ცარიელი ადგილი, თავის მხრივ, გულისხმობს, რომ რეალობის ერთი ღონიდან მეორეზე გადასვლა მთლად უწყვეტი და ლოგიკური არაა და, ამიტომ, სიცარიელესა და ქაოტურობის²⁵ მომენტს ტოვებს. შუამავალ ჰიპოსტასთა (μεσότητες)²⁶ დიდი ოდენობის შემოყვანით პოტენციური სიცარიელების ამოვსება და, ამგვარად, რეალობის რაციონალურ-კოსმიური (კოსმოსის როგორც წესრიგის გაგებით) სტრუქტურის დემონსტრაცია ხდება. სრულყოფილ სისტემაში ყველაფერი მაქსიმალურად ლოგიკურად უნდა წარიმართებოდეს და ლოგიკურად დაუსაბუთებელ, „დაჩქარებულ“ ნაბიჯებს ადგილი არ ჰქონდეს. ამიტომ, რაც უფრო მეტი შუამავალი მიზეზის იდენტიფიცირება გახდება შესაძლებელი სინამდვილის მიზეზობრივ ჯაჭვში, რომელიც უმაღლესი მიზეზით/ერთით იწყე-

²³ საზღვარ-უსაზღვრობის საწყისთა ღიადა იამბლიქოსთანაც იყო დაშვებული. გონებისა და სულის სფეროში იგი გამოყოფდა შესაბამისად ნოეტურ და ნოერულ და ჰიპერკოსმიურ და ენკოსმიურ ღონეებს. ნოეტურ-ნოერულისა და ჰიპერკოსმიურ-ენკოსმიურის შუამავალი ღონეები მის სისტემაში ჯერ კიდევ არ იყო.

²⁴ Procl. *Theol. Plat.* III 2, 6, 21: δεῖ συνέχῃ τῆν πρῶτον εἶναι τῶν ὄντων καὶ μὴδὲν παρεμπόδιεν κενόν.

²⁵ აქვე შეიძლება, ყურადღება შევაჩეროთ სიტყვა χάος-ის (სავარაუდო) ეტიმოლოგიაზე. χάος უნდა მომდინარეობდეს ზმნიდან χάινω ან, ასევე, χάσσω, რაც ნიშნავს პირის დაღებას, მთქნარებას, ღიაობას. ამგვარად, თავისი თავდაპირველი აზრით, ქაოსი, როგორც ჩანს, ნიშნავდა ხვრელს, დიობს, ნაპრალს, ნახვრეტს.

²⁶ Procl. *Inst. prop.* 38, 40, 22-23; 81, 72, 16; 132, 118, 2; 140, 124, 2; 147, 128, 35; 148, 130, 5.

ბა და სხეულებრივი სამყაროთი სრულდება, მით უფრო ლოგიკურად, ზუსტად, მწყობრად და გამოწვლილვით დემონსტრირდება მეტაფიზიკური სისტემის მიერ სინამდვილის ტექსტურა თავისი ზედროული კაუზალური განვითარების პროცესში და, ამგვარად, მით უფრო მაღალმეცნიერული ღირებულების იქნება სისტემა.

3. მიზეზისა და მიზეზობრივი პროცესის გაგება პროკლეს მეტაფიზიკური მეცნიერების სისტემაში

მიზეზდება პროკლესთვის აუცილებლად გულისხმობს ერთობას. ერთობა არის პირველადობის, საწყისდებისა და მიზეზდების კვინტესენცია.²⁷ სიმრავლე თავისი ბუნებით მეორადია და მიზეზდებული – როგორც ერთისგან გამომდინარე, გაერთიანებული და ერთს დაქვემდებარებული.²⁸ ვეცდებით, მარტივად ცხადვყოთ აქ თქმული: რაღაცას რაც უფრო ნაკლები ერთობა აქვს, მით უფრო გაფანტული და არეულია მისი შინაარსი. აქედან გამომდინარე, მას არ შეუძლია, მტკიცედ ეპყრას ის, რასაც შეიცავს, ხოლო თუ საკუთარი შემცველობა მის მიერ სრულყოფილად შეთვისებული არაა, მაშინ გამოდის, რომ ის თავის თავსა და თავის შემადგენლობას ვერ ფლობს. საკუთარი შინაარსის ვერმოკრება, თავის მხრივ, სისუსტეს, ძალის ნაკლებობას მოასწავებს; ნაკლები ძალის მქონე კი ბევრს ვერაფერს შექმნის. საკუთარი თავის პყრობა და საკუთარ თავში კონცენტრირებული, თვითკმარი გება (μσνή) ძლიერების პირველნიშანია. მკვიდრი სიმტკიცის სახით წარმოდგენილი ძალა თუ არ იქნა მოცემული, საგნის მხრიდან სხვაზე გამსვლელი, გამამრავლებელი და ექსპანსიური ძალის გამოვლენისკენ სწრაფვა რაც არ უნდა დიდი იყოს, შედეგი ვერ დადგება. ის, რასაც საკუთარი თავი სიმრავლეში ეკარგება, სხვისთვის საფუძვლის დადებას, სხვის გამსჭვალვასა და თავის გარშემო დატრიალებას ვერ შეძლებს, რადგან რის მიმართ უნდა დაატრიალოს,

²⁷ Procl. In Prm. VI, 1046, 5ff; 1081, 4ff; Inst. prop. 12; 13; 22.

²⁸ Procl. Inst. prop. 1-5.

მაშინ როდესაც, მისი არაკონცენტრირებულობის გამო, სამიზნე ცენტრი ვერ (ან კარგად ვერ) იკვეთება. მაშასადამე, ერთობის არმქონე და საკუთარ თავში მყარად არმყოფი (რაიმეს) მიზეზი, პირველი და საწყისი არ შეიძლება იყოს.

პროკლეს ლოგიკით, ყოველი მიზეზი მიზეზოვანთან მიმართებით არადიფერენცირებული მონადისა²⁹ და წერტილის პოზიცი-აში იმყოფება და, როგორც ასეთი, მიზეზოვანთან შედარებით, პირველად და ამოსავალ საწყისად წარმოდგება. მიზეზად ყოფნა ნიშნავს ერთგვარ წერტილებრივ, მონადურ კონცენტრირებულობას, რომელიც სისრულესა და ძალის სიჭარბეს³⁰ უზრუნველყოფს და ამით მიზეზის მწარმოებლობას განაპირობებს, მიზეზოვნის წარმომარსება კი მიზეზში მონადურად მდგომისა (μονή) და აკუმულირებულის³¹ გამოსვლა (πρῶτον, πρῶτος), გამრავლება (πολλαπλασιάζειν, πληθύνειν)³² და დიფერენცირება (διακρίνειν, διάκρισις)³³. პროკლესთვის მეტაფიზიკური ეპისტემე, არითმეტიკისა და გეომეტრიის ზუსტი მათემატიკური მეცნიერებების მსგავსად, ამოდის ისეთი უმარტივესი აბსტრაქტული გაგებიდან, რომელიც მხოლოდ აპოფატიკურად განისაზღვრება.³⁴ კერძოდ, მეტა-

²⁹ Procl. *Inst. prop.* 21; 23, 26, 25; 64, 60, 20; 108, 96, 10; 110, 98, 2; 204, 178, 29 და ა.შ.

³⁰ δυναμέως περιουσία. იხ. Procl. *Inst. prop.* 27. ძალის სიჭარბე უსაზღვრო ძალის უკიდურეს სიმჭიდროვეში „ჩაჭერილობით“ განპირობებულ ძლიერ დაძაბულობად შეიძლება გავიანთოთ, როდესაც შინაგანი სრულყოფილება და სისასვე იმდენად „ზედმეტი“, რომ ბუნებრივად გარეთ გამოსვლა უნდა მოხდეს. რაც უფრო მონადურია შესაბამისი რეალობა, მით უფრო უკიდურესია ძალის სიჭარბე მასში, მით უფრო ინტენსიურია თავდაპირველი დაძაბულობა და, შესაბამისად, მით უფრო მძლავრი და ეფექტიანია გადმოღინება. შდრ. Procl. *In T.* I 23, 26-31: ἡ πᾶσα δύναμις ἐν τῇ ἀρχῇ προεστῆται καὶ παρὰ τῆς ἀρχῆς δίδονται τοῖς ἄλλοις ...ἐπεὶ δὲ μονὰς ἡ ἀρχή, τὸ μοναδικώτερον κρείττον καὶ δυνατώτερον τῶν ἄλλων τῆς αἰτίας ἀφισταμέναν.

³¹ Procl. *Theol. Plat.* III 2, 8, 14-15: ἂ γὰρ ἔστιν ἐνοειδῶς ἐν τῇ μονάδι καὶ συσπυγμένως, ταῦτα διρημένως ἐν τοῖς ἐκγόνοις τῆς μονάδος ἀναφαίνεται.

³² Procl. *Inst. prop.* 27, 32, 6-9: ἀναλλοίωτον ἄρα τὸ γεννῶν ἰδρύται καὶ ἀνελάττωτον, διὰ γόνιμον δύναμιν ἑαυτὸ πολλαπλασιάζον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ δευτέρας ὑποστάσεως παρεχόμενον.

³³ Procl. *Inst. prop.* 35, 38, 12: ἅμα γὰρ διακρίσει πρόοδος. იხ. ასევე Procl. *Inst. prop.* 30, 34, 18; 36, 38, 33; 64, 60, 32.

³⁴ Procl. *In Euc.* 94, 8; 99, 22.

ფიზიკაში ერთის მნიშვნელობა არის არითმეტიკასა და გეომეტრიაში მონადისა და წერტილის მნიშვნელობის ანალოგიური. მონადა რიცხვების პრინციპია³⁵ და ყოველი რიცხვის საკუთარ თავში გებასა და საკუთარ თავთან იგივეობას უზრუნველყოფს. დიადა მონადური მდგომარეობიდან გამოსვლას ნიშნავს და, როგორც ასეთს, ყოველი რიცხვი, გამრავლებისა და გაყოფის გზით, საკუთარი თავიდან გამოჰყავს. განუმრავლებელი და არადიფერენცირებული მონადა, როგორც დიადის გამოსვლის საწყისი პუნქტი, სიმრავლის პირველმიზეზად და პირველწყაროდ წარმოდგება. ანალოგიურად, გეომეტრიაში განზომილების არმქონე უნაწილო წერტილი ყოველი დანაწილებულისთვის არსის მიმნიჭებლის³⁶, ყველა სიდიდის საწყისის³⁷, მშობელი მიზეზისა³⁸ და წარმომარსებლის³⁹ ფუნქციას ასრულებს. მაშასადამე, მონად-ობა და წერტილ-ობა უდრის მიზეზ-ობას, ისე, რომ მიზეზად ყოფნა აუცილებლად ნიშნავს მონადისა და წერტილის მდგომარეობის მორგებას. თავის მხრივ, მათემატიკურ მეცნიერებასა და მეტაფიზიკას შორის ასეთი ფუნდამენტური პარალელების არსებობა გულისხმობს, რომ სინამდვილე, რომლის სტრუქტურის გაშიფვრასაც ცდილობას მეტაფიზიკა, ლოგიკურ-მათემატიკური ტექსტურის მატარებელია, მისი განმმარტებელი მეტაფიზიკა კი ზუსტი მეცნიერებაა.⁴⁰

³⁵ ἀριθμὸν ἀρχή. *Nicom. Ar.* I, 8, 2.

³⁶ πᾶσι τοῖς μεριστοῖς οὐσίαισιν παρεχομένη. *Procl. In Euc.* 97, 16-17.

³⁷ ἀρχὴ πάντων τῶν μεγεθῶν. *Procl. In Euc.* 96. 21-22.

³⁸ ἡ γεννητικὴ αἰτία. *Procl. In Euc.* 97, 10.

³⁹ *Procl. In Euc.* 93, 3-4: ὑποστατικὸν τῶν μεγεθῶν. *Ibid.* 97, 13: ὑπάρξασ τοῖς μεριστοῖς αἴτιον ὄν.

⁴⁰ მეტაფიზიკისა და მათემატიკის დაახლოების მწვერვალი პროკლეს „თეოლოგიის საწყისებია“, რომელიც პროკლემ ევკლიდეს „საწყისების“ მოდელზე ააგო. მეტაფიზიკის მათემატიკების ტენდენციას საფუძველი პითაგორული და პლატონური დაუწერელი სწავლების ტრადიციაში მოეძებნება. ფართოდ იხ. Gaiser 1963; Krämer 1964. პროკლეს მათემატიკის ფილოსოფიის თაობაზე იხ. Schmitz 1997. აქვე, მდრ. *Arist. Metaph.* I 2 თავი, რომლის მიხედვითაც მეტაფიზიკა, ანუ პირველი ფილოსოფია და სიბრძნე, ყველაზე ზოგადი და, ამავდროულად, ზუსტი მეც-

რაც უფრო დაბლა ჩამოვდივართ მიზეზთა ჯაჭვზე, მით უფრო იკლებს მიზეზთა ერთობისა და, ამით, თვით მიზეზობრიობის ხარისხიც. კაუზალურ ჯაჭვზე ყოველი შემდეგი მიზეზი არის, ასე ვთქვათ, ნაკლები მიზეზი. შესაბამისად, მთელი ჯაჭვი და კაუზალური გამოსვლის მთელი პროცესი მიზეზობრივი ძალის კლების დემონსტრაციად წარმოდგება, ზრდადი დიფერენცირების კვალად,⁴¹ ისე, რომ ვიწყებთ უძლიერესი აბსოლუტური ერთიდან (უპირველესი მიზეზი) და დავდივართ მიზეზობრივი ძალის არმქონე სხეულებრივ სამყარომდე (σῶμα), რომელიც სინამდვილის უკანასკნელი ღონეა და მომდევნო ღონის წარმოქმნა აღარ შეუძლია. თუმცა, კაუზალური პროცესი არ არის მხოლოდ დაქვეითების, გამოსვლის, დიფერენცირების პროცესი. თავის სისრულეში ის აუცილებლად დაბრუნების ტრიალული პროცესია. მიზეზიდან გამოსვლა რომ დაუდგრომელი იყოს, შედეგი ვერ დადგებოდა. შედეგი დგება მიზეზზე სწორების აღებისა და მიზეზთან დაბრუნების კვალად.⁴² მიზეზთან დაბრუნება ნიშნავს არა გამოსულის მიზეზში ჩაბრუნებას და, ამით, გამოსვლის მოხსნას, არამედ გამოსვლის დადგომას, გამოსულის გაჩერებას მიზეზის მიმართ და მის მიერ, მიზეზის მიბაძვისა და მიზეზისადმი დამსგავსების⁴³ გზით, ერთებრივი გების მდგომარეობის თავისებურ გამეორებას. დაბრუნება, როგორც გამოსვლის დადგომა, არც ერთია და არც მეორე, არამედ, როგორც გამოსვლისა და გების ურთიერთკავშირი/გაერთიანება/ნარევი, რაღაც მესამეს წარმოადგენს და თავისი ბუნებით ტრიალულია⁴⁴. მთელი კაუზალური პროცესი გება-გა-

---

ნიერებაა. არისტოტელე თეორიულ მეცნიერებებში, მეტაფიზიკის გარდა, ასევე მოიაზრებს მათემატიკასა და ფიზიკას.

⁴¹ Procl. *Theol. Plat.* III 2, 7, 1: ἡφισις γὰρ καὶ ἄλλειψις τῆς τοῦ παράγοντος ἐνώσεως ἀπογεννᾷ τὰ δεύτερα.

⁴² დაბრუნებისას გამოსული განსაზღვრულობასა და ფორმას იძენს. Procl. *In T.* III, 328, 5-6: ἐπιστραφὲν γὰρ τὸ προελθὸν ὄρον ἔχει καὶ μορφήν.

⁴³ Procl. *Inst. prop.* 29; 32.

⁴⁴ არითმეტიკაში მონადასა და დიადას მოსდევს ტრიადა, რომელიც განსაზღვრული მონადისა და განუსაზღვრელი დიადის ჯამია და, როგორც კენტი, მონადას

მოსვლა–დაბრუნების (μοσρή–παρόδιος–ἐπιστροφή)⁴⁵ დიალექტიკურ ტრიალულ რიტმში წარმართება:⁴⁶ შედეგი ჰგვიებს მიზეზში, გამო-

ემსგავსება. *Procl. In R. II* 223, 10-13. პროკლეს მიხედვით, ტრიალა მყოფის ხატია. *Procl. In R. II* 45, 27-28.

⁴⁵ აქ მოკლედ უნდა ითქვას წინამდებარე სტატიაში მოსრ–პარობიცი–ἐπιστροφή ტრიალული სქემის ქართულად გადმოტანასთან დაკავშირებით. მოსრ-ს, რომელიც მომდინარეობს ზმნიდან *μὲν*, პეტრიწის კვალად, ვთარგმნით როგორც „გებას“. იხ., მაგ., *პრ. კავშ. პეტრ.* 27, 23, 23-24. 31-32; 30. 25, 15-15. 28-29; *პეტრ. კავშ.* 45, 105, 14. შდრ. მელიქიშვილი 2011, 269. „გებას“ უპირატესობას ვანიჭებთ თანამედროვე ქართული სწავლის უფრო ბუნებრივ „დგომასთან“ შედარებით, ვინაიდან ბერძნულად „დგომა“ საკუთრივ *στάσις* შესატყვისება. რაც შეეხება მოსრ-ს გავრცელებულ გადმოცემას როგორც „თავის თავში (ან საკუთარ თავში) ყოფნას“, ვფიქრობთ, ეს უკანასკნელი არ გამოხატავს გაგების იმ ორმაგ შესაძლებლობას, რომელიც მოსრ-შია ჩადებული, ვგულისხმობთ, ერთი მხრივ, მიზეზის თავის თავში ყოფნას, მეორე მხრივ კი, შედეგის მიზეზში ყოფნას. აღნიშნულთან დაკავშირებით განსაკუთრებით იხ. *Gersh* 1978, 51. ამიტომ, „თავის თავში (ან საკუთარ თავში) ყოფნის“ ნაცვლად, მარტივად „გებაზე“ ვაჩერებთ არჩევანს. შემდეგ, როგორც ცნობილია, პარობიცი-ის მნიშვნელობებია: „გამოსვლა“, „წინსვლა“, „გამომდინარეობა“, „გზავნა“ (*პეტრიწისეულად*. იხ., მაგ., *პრ. კავშ. პეტრ.* 29, 25, 3; 58, 39, 16-18; 64, 42, 10-11). ჩვენ ვარჩევთ „გამოსვლის“, როგორც აქედან ყველაზე მოქნილი და ზუსტი ტერმინის, გამოყენებას, მით უმეტეს, რომ პარობიცი-ის ნეოპლატონიკოსებთან სმარებული ტოლფარდი ზმნური ფორმებია: *παρίειν*, *παρέρχεσθαι* და *παριβαίνειν*, რომლებიც თავიანთი სემანტიკით ასევე „სვლას“ უკავშირდებიან. იხ. *Plot. V* 2, 1, 20. 2, 1; *V* 3, 7, 32. 9, 12. 10. 19. 10, 21. 12, 15 და ა.შ. აქვე შევნიშნავთ პარობიცი-ის „გამომდინარეობად“ გადმოტანასთან დაკავშირებით: „გამომდინარეობას“ ბერძნულად საკუთრივ *ἀπορροή* (ან ასევე *ἀπόρροια*) უნდა შესაბამებოდეს. *ἀπορροή* უფრო პლოტინთან გვხვდება. შდრ., მაგ., *Plot. II* 3, 2. 11. ბოლოს, *ἐπιστροφή*, მოსრ–პარობიცი–ἐπιστροφή ტრიალული სქემის ფარგლებში, ქართულად გადმოგვაქვს როგორც „დაბრუნება“. პეტრიწისეული ვარიანტი იქნებოდა „უკუქცევა“ (იხ., მაგ., *პეტრ. განშ.* 31, 81, 29; 34, 86, 2-3), რომელსაც ასევე მივმართავთ მოცემული ტრიალის განმარტებისას. მამასადამე, მოსრ–პარობიცი–ἐπιστροφή ტრიალული სქემის ქართულ ტერმინოლოგიურ შესატყვისად წინამდებარე სტატიაში დადგენილია „გებაგამოსვლა–დაბრუნება“.

⁴⁶ რა თქმა უნდა, კაუზალური პროცესი ზედროულია და მოსრ–პარობიცი–ἐπιστροφή ტრიალის ელემენტები მხოლოდ მეტაფიზიკური აზრით განიხილება პროორიტეტისა და პოსტერიორიტეტის მიმართებაში. ამ ფუნდამენტურ ტრიალას ეთმობა „თეოლოგიის საფუძვლები“ 25–39 თავები. პროკლეს ტრიალოლოგიის გაგებისთვის იხ. *Beierwaltes* 1965, 24-239. ქართულ ფილოსოფიაში პროკლეს ტრიალული დიალექტიკა, არეოპაგტიკასთან მიმართების კონტექსტში, კრიტიკულად გამოკვლეულია შალვა ნუცუბიძის მიერ. პირველ რიგში, იხ. ნუცუბიძე 1975, განს. 325-539. პროკლეს დიალექტიკის შალვა ნუცუბიძესეული ინტერპრეტაციისთვის აგრეთვე იხ. შუბლაძე 1995, 201-207; ირემაძე 2013, 50-58. ზოგადად ტრიალისთვის იხ. კობალეიშვილი 2021.

დის მიზეზიდან და უბრუნდება მიზეზს, რითაც მიზეზობრივი პროცესი სისრულეს აღწევს და შედეგი ნამდვილად დგება.⁴⁷

მატალი მიზეზები მიზეზობრივად უფრო მძლავრები, უფრო საყოველთაოები და უფრო უმრავლესი შედეგის მქონენი არიან, ვიდრე დაბალი მიზეზები. ისინი გამოვლენას აგრძელებენ იქაც, სადაც დაბალმა მიზეზებმა უკვე შეწყვიტეს მანიფესტაცია.⁴⁸ შესაბამისად, მათი მიზეზობრივი ქმედითობის მასშტაბები უფრო ფართოა. ყველაზე პირველი მიზეზი ყველაზე უნივერსალურია. ის ყველგან და ყველაფერში იმყოფება. მასთან ზიარების გარეშე არაფერი არ რჩება. როგორც ასეთი, ის ყველაფრის – მყოფისა და ქმნადის, ფორმალურისა და მატერიალურის – ფუნდამენტურ მსაზღვრელსა და მინიმალურ საშენ ერთეულს წარმოადგენს. ერთი მხრივ, გარეშე რეალობაზე დაკვირვებას, მეორე მხრივ კი, თავისი შინაგანი ლოგოსის სტრუქტურის ანალიზს პროკლე იმ დასკვნამდე მიჰყავს, რომ ყველაზე უნივერსალური ერთია.⁴⁹ ყოველი საგანი ერთად განისაზღვრება. თუ ერთი არ არის, მაშინ არაფერი არ არის. თვით ფორმის გარეშე აღებული წმინდა მატერიაც კი რადიკალურად ერთის სახით უნდა იყოს მოცემული, იმისთვის, რათა ფორმისადმი დაქვემდებარება და უფორმოებიდან ფორმაში გადასაცვლება შეძლოს. ჩვენი ლოგოსის სტრუქტურიდან თუ ამოვალთ, უზოგადესი პრედიკატი, რომელიც ყველაფერზე გამოით-

⁴⁷ აქვე დავძენთ, რომ ამ პროცესის გეომეტრიული ანალოგიაა წრე. გებას წრის ცენტრი შეესაბამება, გამოსვლას რადიუსები განასახიერებენ, დაბრუნება კი ცენტრის გარშემო შემორტყმას, ანუ წრეირის, უდრის. წრეწირი, რომლის თითოეული წერტილი თანაბარი მანძილით არის დაშორებული ცენტრისგან, ცენტრის მიმართ და ცენტრის მიერ განისაზღვრება და ამით თითქოს ცენტრს უბრუნდება. წრეწირის შეკვრა განსრულებას ნიშნავს. ცენტრი საწყისია, რადიუსებს შუა პოზიცია უჭირავთ, წრეწირი კი არის ტელოსი. იხ. Procl. *In Euc.* 154, 8ff; *In R.* II 46, 18-27. გება-გამოსვლა-დაბრუნების წრიული მოქმედების შესახებ იხ. *Inst. prop.* 33.

⁴⁸ Procl. *Inst. prop.* 57; 60.

⁴⁹ ფართოდ იხ. *Theol. Plat.* II 3 თავი, რომელშიც პროკლე „ყველგან და ყოველივეში მყოფს“ (τὸ πανταχὺν καὶ ἐν πανσιν τοῖς ὄντων ἐπὶ) ეძებს.

ქმის, ასეთია: „x ერთია“.⁵⁰ თუმცა, ერთი არ არის მხოლოდ იმანენტური. როგორც ყველაფრის უპირველესი მიზეზი, აუცილებელია, ის ყველაფრის მიღმა არსებობდეს. მიზეზი ყოველთვის შედეგზე აღმატებულია,⁵¹ რადგან მიზეზის ნამდვილი ბუნება შედეგის სრულყოფილ ჰყრობასა და ერთობით განლევაში მდგომარეობს. ამგვარად, უსაკუთრივეს ერთში, რომლის შედეგაცაა გაერთიანებული სიმრავლე, გაერთიანება, როგორც ერთისა და სიმრავლის შერევა (μῖξις), გადალახული უნდა იყოს აბსოლუტური ერთებრიობით.⁵²

4. გამოუთქმელი მიზეზის გაგება პროკლეს მეტაფიზიკური მეცნიერების სისტემაში

უსაკუთრივეს ერთი, რომელიც გამოითქმება და რომელზეც, როგორც ყოველივეს განურჩევლად შემცველ უმიზეზობრივეს მიზეზზე⁵³, ფუძნდება პროკლეს მეტაფიზიკური ცოდნის სისტემა, პროკლესთვის, ამავდროულად, არის უპირველესი მონადა – ყოველგვარი მდგომობისა (μονή) და განსაზღვრულობის პრინციპი. მონადა უდრის თვითსაზღვარს (αὐτόπερας). როგორც მიზეზს, მას აქვს მშობელი ძალა (γεννητικὴ δύναμις)⁵⁴, რომელიც თვითუ-

⁵⁰ Procl. *Theol. Plat.* II 3, 25, 13-14: καὶ ὅλως ἅπαντα μὴ πη δύνατον ἄλλως λέγειν ἢ ὅς ἐν πάντα καὶ ἕκαστον.

⁵¹ Procl. *Inst. prop.* 7; 75.

⁵² Procl. *In Prm.* VI, 1114, 14-15: τὸ δὲ ἐν πρὸ πάσης ἐστὶ διαίρεσας καὶ πρὸ παντὸς πλήθους, τοῦ τε ἡσάμενου καὶ διακεκριμένου μόνας ἐν ὑπάρχον. *Theol. Plat.* II 10, 62, 17-19: Εἰ τοῖσιν καθ' ἑκάστην τῶν ὄντων πρόοδον ἀποφάσκειται τῶν αἰτίων τὰ ἀπ' αὐτῶν, ἀνάγκη δῆπου τοῦ τῶν πάντων αἰτίου πάντα ὁμοίως ἀφαιρεῖν.

⁵³ შდრ. Plot. VI 8, 18, 38-40: οἷον αἰτιώτατον καὶ ἀληθέστερον αἰτία, ὁμοῦ πάσας ἔχον τὰς μελλούσας ἀπ' αὐτῶν ἔσσεσθαι νοεράς αἰτίας.

⁵⁴ პროკლე ერთმანეთისგან მიჯნავს ორგვარ – აქტიურ და პასიურ – ძალას (δυντὴ δύναμις). იხ. Procl. *In Alc.* 122, 9-11. პირველი ძალა მიზეზთა პროდუქტიული ძალაა და მაღალ რეალობას ახასიათებს. იგი მაწარმოებელ მიზეზებში სიმრავლის პოტენციურ პრეზენციას, ერთობით განლულ დაფარულ სიმრავლეს გულისხმობს. მეორე ძალა, მოუკრებლობის გამო, არასრულყოფილი და არამშობელია. ის რეალობის დაბალ დონეებზე, ერთობის კლებასთან ერთად, უფრო და უფრო

საზღვრობად (αὐτοαπειρία, αὐτοἀπειρον) იწოდება. ძალა/თვითუ-საზღვრობა, ანუ პირველი უსაზღვრობა, ყოველგვარი გამოსვლის, ორობისა და გამრავლების პრინციპს წარმოადგენს.⁵⁵ მყოფის მთელი სფერო (τὸ ὄν) საზღვრისა და უსაზღვრობის (მონადისა და დიადის) ურთიერთქმედების შედეგია და მათ ნარევად, ტრიადად, დგინდება.⁵⁶ პროკლესთვის ისინი პირველმოქმედი მიზეზები⁵⁷ არიან.

საზღვარი არის საკუთრივი ერთი და, შესაბამისად, საკუთრივი, ნამდვილი მიზეზიც.⁵⁸ მის ბუნებას თავისთავადობაში მიზეზობრიობა და მიზეზობრივი ძალა გამსჭვალავს. როგორც ნამდვილ მიზეზში, მასში აუცილებლად წინასწარაა მოცემული მაწარმოებელი ძალა. გების დონეზე, ის თითქოს წნეხს და თავისი განმსაზღვრელობით უკიდურეს დაძაბულობამდე სწევს მასში „ჩაკეტილ“ დაფარულ ძალას⁵⁹, იმდენად, რომ ენერგეტიკული სი-

მეტად იწვევს წინ. პროკლესთან ძალის ორგვარი გაგებისთვის იხ. Steel 1996, 121-137.

⁵⁵ Procl. *Theol. Plat.* III 26, 90, 1-2: αἰτία δὲ τῆς προόδου ταύτης ἡ δύναμις· διουσιὸς γὰρ ἡ δύναμις καὶ πλήθους ἐργάτις.

⁵⁶ πέρας-ἀπειρον-μικτόν (საზღვარი-უსაზღვრობა-ნარევი) ტრიადა იგივეა, რაც μονάς-δυσὰς ἀόριστος- τρίας (მონადა- განუსაზღვრელი ორობა-ტრიადა) ტრიადა. Procl. *In R.* I 93, 4-6: εἶτε γὰρ πέρας καὶ ἄπειρον, εἶτε μονάδα καὶ ἀόριστον δυνάδα χρὶ προσαγορευεῖν τὰς πρωτίστας ἐκείνας ὑποστάσεις. საზღვრისა და უსაზღვრობის გაერთიანების პირველი შედეგი არის პირველი ერთიანი (ἴσχυμένον), ანუ პირველი ნარევი, რომელიც პირველ მყოფს უდრის და ტრიადული ბუნების მატარებელია. Procl. *In R.* II 45, 27-46, 1: ἡ μὲν γὰρ τρίας τοῦ ὄντος εἰκών, ὃ δὲ πρῶτως ἐστὶν μικτόν ἐκ πέρατος καὶ ἀπείρου. μονὰς γὰρ πέρας, ἀπειρία δὲ ἡ δυνάς... Procl. *Theol. Plat.* III 9, 36, 2-4: τὸ πρῶτιστον τῶν ὄντων ἐστὶ τὸ ἐκ τῶν πρωτίστων ἀρχῶν μυχυσμένον. საზღვრის, უსაზღვრობისა და ნარევის შესახებ ფართოდ იხ. Procl. *Theol. Plat.* III 8-10 თავები, აგრეთვე Procl. *Inst. prop.* 89-96. პროკლესთან საზღვრისა და უსაზღვრობის დამზებისთვის მდრ. Pl. *Phlb.* 23 c7-d8; 26 e1-27 c2.

⁵⁷ ἐκ τῶν πρωτοσυργῶν τοῦτων αἰτίων. Procl. *Theol. Plat.* III 9, 34, 18.

⁵⁸ გამოუთქმელი მიზეზის შემდეგ საზღვრის, როგორც ყოველივეს საკუთრივი მიზეზის, დამზების აუცილებლობისთვის იხ. ქირია 2019, 217-222; Eadem 2021, 160-175. ამასთან, „მეორე ერთის“ დამზებისთვის იხ. აგრეთვე ალექსიძე 2013, 160-171; Alexidze 2017, 63-86.

⁵⁹ ἡ κρυφία δύναμις. იხ. Procl. *Theol. Plat.* III 9, 39, 13-15: ἡ γὰρ δύναμις αἰτία πανταχοῦ τῶν γονίμων προόδων καὶ παντὸς πλήθους, ἡ μὲν κρυφία δύναμις τοῦ κρυφίου πλήθους, ἡ δὲ κατ' ἐνέργειαν καὶ ἐαυτῆς ἐκφήνασα, τοῦ παντελοῦς.

ჭარბე იქმნება და მონადური მდგომარეობიდან გამოსვლა ხდება. გამოსვლის დონეზე, ძალა უკვე მასთან ოპოზიციაში (ἐναντίασ) აღმოჩნდება; დაბრუნების დონეზე კი მასთან თანხმობაში მოდის და ერთიანდება⁶⁰. ახლა, საკითხავია, სად ჩანს აქ ერთის წმინდა თვითება. ყოველ დონეზე ერთი სხვასთან მიმართებით განისაზღვრება – როგორც სხვის ერთებრივად შემცველი, როგორც სხვასთან ოპოზიციაში მყოფი, როგორც სხვასთან გაერთიანებული. ამ კომბინაციებისგან მისი განყენება რომ გახდებოდა შესაძლებელი, ყველანაირი სიმრავლისა და სხვაობისგან თავისუფალ ერთს დავადგენდით, რომლის სხვა პრინციპზე დაყვანაც, ფაქტობრივად, გამორიცხული იქნებოდა, მისი აბსოლუტური ტრანსცენდენტობიდან გამომდინარე.

პროკლესთან საზღვარ-უსაზღვრობამდე აღიარებულია ერთი, რომელიც „პარმენიდეს“ პირველი ჰიპოთეზის თავისთავად ერთს, თვითერთს (αὐτόεν)⁶¹ შესაბამება, არაფერთან მიმართებაში (ἄσχετον πρὸς πάντα) არ დგას, შეუმცნებელი და გამოუთქმელია და, პროკლეს სიტყვებით, არც ჭეშმარიტ ერთს არ წარმოადგენს.⁶² ერთობის მიღმურობასთან ერთად ის მიზეზის მიღმურიცაა,⁶³ მაშინ როდესაც საზღვარი არის უსაკუთრივესი, ყველანაირი თვალსაზრისით ერთი და, ამდენად, პირველი ყველაზე ნამდვილი მიზეზიც, რომელიც, შესაბამისად, მყოფის მშობელ ძალასაც შეიცავს.⁶⁴ პროკლეს მითითებით, ერთის წმინდა თვითებას ვერსად

⁶⁰ ეს არის συμπλοκή თქვან ἑναντίαςσεως (Procl. *In T.* III 328, 10). გაერთიანების/შეკავშირების შედეგი არის პირველი მყოფი, თვითმყოფი.

⁶¹ Pl. *Prm.* 137 b3. d2; 158 a5.

⁶² Procl. *Theol. Plat.* III 8, 31, 12-13: οὐτε τὸ πρῶτον ὧς ἄληθὲς ἔστιν ἔν, κρείττον γὰρ ἔστιν, ὧς πολλὰκις εἶρηται. შდრ. Pl. *Prm.* 141 e8, რომლის მიხედვითაც ერთი არც ერთი არაა და არც არის (τὸ ἔν οὐτε ἔν ἔστιν οὐτε ἔστιν).

⁶³ Procl. *Theol. Plat.* III 8, 31, 17: καὶ τῆς ἑνώσεως ἐπέκεινα καὶ τῆς αἰτίας. შდრ. *Theol. Plat.* II 9, 59, 24; *In Prm.* VII, 1210, 11 და *In Prm.* IV, 962, 18 მონაკვეთები, რომლებშიც თავისთავადი ერთი მოიხსენიება „მიზეზის წინარედ“ (προαίτιος) და „ზემიზეზად“ (ὑπεραίτιον).

⁶⁴ Procl. *Theol. Plat.* III 8, 31, 13-20: ποῦ τοῖνυν τὸ κυριώτατα πάντως ἔν; Ἔστιν ἄρα τι πρὸ τοῦ ὄντος ἔν, ὃ καὶ ὑψίστησι τὸ ὄν καὶ αἴτιον ἔστι τοῦ ὄντος πρώτως, ἐπειδὴ πρὸ αὐτοῦ καὶ

აღმოვაჩენდით, ერთიდან მყოფი გაუშუალებლად რომ მომდინარეობდეს.⁶⁵ ახლა საკითხავია, თუ საზღვრისა და უსაზღვრობის წინარე სრულიად უმიმართებო მეტაფიზიკური რეალია ქვემარტად ერთი ვერ იქნება და ერთობის მიღმურია, რატომ დგას პროკლე მაინც მის ერთობაზე, საზღვრის უსაკუთრივეს ერთად გამოცხადების შემდეგაც კი.⁶⁶

ერთი არსებითად პოზიტიური გაგებაა და, როგორც უკვე ითქვა, მიზეზად ყოფნას გულისხმობს. საზღვრისა და უსაზღვრობის წინარეს პროკლემ ერთის წოდება სრულიად რომ ჩამოხსნას და ცარიელი შეუმეცნებადობა-გამოუთქმელობა დატოვოს, მისი მიზეზობრიობა და მყოფის ჩამოყალიბებაში შესრულებული კეთილისმყოფელი როლიც ერთიანად გაქრება. თუ საზღვრის წინ რაღაც არის და ეს „რაღაც“ მიზეზი არანაირად არაა, მაშინ გამოდის, რომ, ჯერ ერთი, საზღვარი რედუქციის საბოლოო პუნქტი ვერ იქნება და, მეორე, ის, რაც რედუქციის საბოლოო პუნქტია, მიზეზად, საერთოდ, ვერ იდენტიფიცირდება. ამ გაურკვევლობამ სინამდვილის რაციონალურ სტრუქტურაში დაჯერებული, მისი სრულად და ზუსტად ასახვის პრეტენზიის მქონე მეტაფიზიკური მეცნიერების სისტემა შეიძლება კოლაფსამდე მიიყვანოს.⁶⁷ პროკლე, რა თქმა უნდა, ამაზე არ წავა. ამიტომ, ის თავის საზღვრისა და უსაზღვრობის მიღმურის ერთობის პოზიციაზე რჩება; მხოლოდ,

---

τῆς ἐνσσεως ἐπέκεινα καὶ τῆς αἰτίας ἦν, ἄσχετον πρὸς πάντα καὶ ἀμέθεκτον ἀπὸ πάντων ἐξηρημένον. Ἄλλ’ εἰ αἰτίον ἐστι τοῦτο τὸ ἐν καὶ ὑποστατικὸν τοῦ ὄντος, δύναμις ἂν ἐν αὐτῷ γεννητικῇ τοῦ ὄντος ὑπάρχοι.

⁶⁵ Procl. *Theol. Plat.* III 8, 29, 9-11: καὶ γὰρ αὖ καὶ εἰ τὰ ὄντα μετὰ τὸ ἐν ἀμέσως παράγοιμεν, σὺδαμοῦ τῆν τοῦ ἐνὸς ἰδιότητα καθαρῶς εὐρήσοιμεν.

⁶⁶ იხ. Procl. *Theol. Plat.* III 8, 34, 4: ταῦτα γὰρ ἐσχάτως ἐξήρηται τῶν δύο μετὰ τὸ ἐν ἀρχῶν; Ibid. III 8, 34, 15-16: τὸ γὰρ συνάγον ἀμφοτέρας [sc. δῦας ἀρχὰς] καὶ τελειοῦν καὶ διὰ πάντων ἐκφαίνον τῶν ὄντων τὸ πρὸ τῆς δυνάδου ἐστὶν ἔν; III 9 tit.: Τίνας μὲν οὖν εἰσιν αἱ δύο τῶν ὄντων ἀρχαὶ προσεχῶς ἐκ τοῦ ἐνὸς ἀναφαινεῖσαι κατὰ τῆν τοῦ Πλάτωνος θεολογίαν, διὰ τούτων ἔστω καταφανές; III 9, 37, 22-23: πρόεισι μὲν οὖν ἐκ τοῦ πρώτου τὸ μικτόν, ὥσπερ εἶπομεν, καὶ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῶν μετὰ τὸ ἐν ἀρχῶν μόνον.

⁶⁷ ეს გააკეთა დამასკიოსმა, რომლის ფილოსოფიაც პროკლესადმი წინააღმდეგობით იყო გამსჭვალული. განსაკუთრებით იხ. ქირია 2021b, 234-254.

საზღვრის უსაკუთრივეს ერთად და მიზეზად დასახვის შედეგად, საზღვრის წინარეს ერთობა და მიზეზობრიობა უნდა კვალიფიცირდეს გამოუთქმელ ერთობად და მიზეზობრიობად⁶⁸. ახლა საკითხავია, როგორ ფუნქციონირებს გამოუთქმელი მიზეზობრიობა/ერთობა.

გამოუთქმელი მიზეზი თავისთავადობაში დაფარული⁶⁹ და გაუგებარია. ჩვენ მას ვაფიქსირებთ მხოლოდ *ex effectibus*, ანუ იმდენად, რამდენადაც ის თავს აჩვენებს და ხსნის ჩვენთვის სასიკეთო ფორმით. მისი გამოვლენის საუკეთესო ფორმა სხვა ვერაფერი იქნება თუ არა მიზეზობრივი ვლენა. მიზეზობრივი ვლენის კვალად, ის, ერთისა და სიკეთის სახით, გამოთქმადი ხდება. მის მიზეზობრივ ვლენას (ἐκφάνσις), თავის მხრივ, პირველ რიგში, წარმოადგენს საზღვარი, როგორც ნამდვილი მიზეზი და ქემმარიტი ერთი, და, აგრეთვე, უსაზღვრობა, როგორც მიზეზის მშობელი ძალა. პროკლეს მიხედვით, ნარევი საზღვრისა და უსაზღვრობისგან იქმნება და შედგება, მაშინ როდესაც საზღვარი და უსაზღვრობა შეუმეცნებად მიზეზს ავლენენ.⁷⁰ ვლენა შექმნაზე და შობაზე მალ-

⁶⁸ ამ მხრივ, საყურადღებოა Procl. *Theol. Plat.* II 6, 41, 17–43, 10 მონაკვეთი, რომელშიც პროკლე პირველთან მიმართებით გამოუთქმელობისა და მიზეზობრიობის, გამოუთქმელობისა და ერთობის კომბინირების მექანიზმს ხსნის. მისი გაგების თანახმად, პირველი თავისთავადობაში გამოუთქმელია, თუმცა, მეორეულთათვის ბოძებული ძღვენის მიხედვით, ის ყველაფრის მიზეზად წარმოდგება და, როგორც მიზეზი, „ერთად“ (და „სიკეთედ“) უნდა იწოდებოდეს. პროკლე სისტემატურად იყენებს „მიზეზისა“ (αἰτία) და „გამოუთქმელის“ (ἀρρητον), „ერთისა“ (ἓν, ἕνασ/„ერთობა“) და „გამოუთქმელის“ ცნებებს ერთმანეთთან კომბინაციაში. შდრ. *Theol. Plat.* I 7, 31, 28; II 4, 36, 22; II 6, 40, 3; II 10, 63, 6; III 1, 5, 17-18; III 8, 32, 3; III 9, 34, 18; III 14, 50, 18; III 19, 66, 4; III 20, 69, 8-9; III 21, 74, 3-5; III 22, 81, 1; III 29, 23-24; *In T. I*, 385, 2 და ა.შ. ერთისა და გამოუთქმელის, მიზეზისა და გამოუთქმელის პროკლესეულ კომბინაციასთან დაკავშირებით ფართოდ იხ. ქირია 2021a, 133-140.

⁶⁹ მისი დაფარულობა (κρῦψιν) მის მიერ ყველაფრის ფარულად შემცველობას არ ნიშნავს. შდრ. Procl. *In Prm.* VI, 1107, 9–1108, 30; VI, 1114, 4-15. ასე რომ ყოფილიყო, ის საზღვარივით ყველაფრის საკუთრივი მიზეზი იქნებოდა.

⁷⁰ Procl. *Theol. Plat.* III 8, 32, 14-15: τὸ δὲ πέρασ καὶ ἄπειρον ἐκφαίνει τὴν ἄγνωστον ἐκείνην καὶ ἀμέθεκτον αἰτίαν. III 9, 36, 13-16: τὸ μὲν πέρασ καὶ τὸ ἄπειρον δεῖξαι φησι τὸν θεόν (ἐνάδες γὰρ εἰσιν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὑποστᾶσαι καὶ οἷον ἐκφάνσεις ἀπὸ τῆς ἀμέθεκτου καὶ πρωτίστης ἐνάσεως), τὸ δὲ μικτὸν ποιεῖν καὶ συγκεραυνῆσαι δὴ τῶν πρώτων ἀρχῶν.

ლა დგას.⁷¹ აქ რამდენიმე კითხვა წამოიჭრება: 1. თუ საზღვარი და უსაზღვრობა გამოუთქმელ მიზეზს წარმოადგენენ თავის ვლენაში, მაშინ ისინი ამ გამოუთქმელი მიზეზის მიზეზობრივი ასპექტები არიან. შესაბამისად, გაუგებარია მათი ჰიპოსტასირება და, ამდენად, რაღაცნაირად გამოუთქმელი მიზეზისადმი მათი დაქვემდებარებულ მიმართებაში მოაზრება; 2. თუ ამ პირველმოქმელი მიზეზების გამოუთქმელი მიზეზისგან გამიჯვნა ხდება, მაშინ გამოუთქმელი მიზეზი რატომ არ რჩება მიზეზის განსაზღვრების გარეშე, კერძოდ, ხომ შეიძლება, ითქვას, რომ საზღვრისა და უსაზღვრობის პირველმოქმელი მიზეზები მიზეზობრივად ავლენენ გამოუთქმელს, და არა გამოუთქმელ მიზეზს. ამ კითხვებზე პასუხები ასეთი შეიძლება იყოს: 1'. პროკლეს ახასიათებს ჰიპოსტასირებისკენ მკაფიო მიდრეკილება (რაც, თავის მხრივ, მასთან დიფერენციაციისა და აბსტრაქციის მაღალ ხარისხზე მეტყველებს). ამიტომ, სადაც შესაძლებელია, ის ამას ყოველთვის გააკეთებს და, ცხადია, ასპექტებს გაათავისთავადებს; 2'. გამოუთქმელი თუ თავს საზღვრისა და უსაზღვრობის მიზეზების სახით ავლენს, ე.ი. თავადაც რაღაცნაირად მიზეზია. პროკლეს მხრიდან, ასე ვთქვათ, მორიგ მაღიფერენცირებულ სვლას წარმოადგენს, როდესაც ის ვლენას შობისგან მიჯნავს და მისდამი დაქვემდებარებულ მიმართებაში აყენებს. ამით მას, სავარაუდოდ, იმის აქცენტირება სურს, რომ საზღვრისა და უსაზღვრობის მიღმურიც მიზეზია, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ის არ არის „ჩვეულებრივი“, რიგითი მიზეზი, რომლისგანაც მომდევნო დონეები გება-გამოსვლა-დაბრუნების სტანდარტული ტრიალული სქემის მიხედვით იწარმოებოდნენ, როგორც ეს საზღვრისა და უსაზღვრობის მიერ ნარევის წარ-

⁷¹ Procl. *Theol. Plat.* III 9, 36, 17-19: ὄσα δὲ ποιεῖν τὸν ἐκφαίνειν καταδεεστέρον καὶ ἢ γένησιν τῆς ἐκφάνσεως, τοσοῦτα δὴπου τὸ μικτὸν ὑφειμένῃν ἔλαχε τὴν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς πρόβδον τῶν δύο ἀρχῶν. ἔκφασიც-ს პროკლე „თეოლოგიის საფუძვლებშიც“ ახსენებს, კერძოდ, 125-ე პარაგრაფში, მეორეულთა წყობებში ჰენალების გამოვლენასთან დაკავშირებით.

მოყენებისას ხდება, არამედ არის განსაკუთრებული, გამოუთქმელი მიზეზი, რომელიც ვლენით და არა შობით წარმოაარსებს. ამიტომ, საზღვრის მიზეზისგან განსხვავებით, მისეულ ექსკლუზიურ ვლენაში მას აღარ ესაჭიროება მშობელი ძალა⁷² – უსაზღვრობა, რომელიც სიმრავლის, სხვაობისა და გამოსვლის პრინციპს წარმოადგენს. თავისი არსებობის ყოველ დონეზე მისი გაგება სხვის გაგებასთან აღარ არის დაკავშირებული – ის არ შეიცავს უსაზღვრობას, როგორც დაფარულ სიმრავლეს, არ უპირისპირდება მას და არ ერთიანდება მასთან ნარევის ჩამოსაყალიბებლად. ამგვარად, შობასა და უსაზღვრობის მშობელ ძალაზე დამოკიდებულებისგან ჩამოხსნით, გამოუთქმელი მიზეზი/ერთი არის თითქოს გათავისუფლებული და თავის სიწმინდეში მოძიებული ერთი/მიზეზი. ამით პროკლე მის ტრანსცენდენტობას სწევს, მაგრამ ამ ოპერაციის შესრულებისას მიზეზად და ერთად მისი დაფიქსირების შესაძლებლობას არ კარგავს. ცხადია, შემდგომი აბსტრაქციის თეორიული შესაძლებლობა (გამოუთქმელის გათიშვა მიზეზისგან/ერთისგან) აქაც არსებობს, თუმცა, სისტემური ლოგიკის თვალსაზრისით, ეს დაუშვებელია. მიზეზობრიობის/ერთობის გარეშე დარჩენილი გამოუთქმელი მეტაფიზიკური ცოდნის სისტემაში, რომელიც მიზეზთა იდენტიფიცირებაზეა ორიენტირებული, ინტეგრაციას არანაირად არ დაექვემდებარებოდა და, ამით, სისტემის ლოგიკურ დამაჯერებლობას შეარყევდა.

⁷² Procl. *Theol. Plat.* III 1, 6, 1-2: τὴν ἀμέθεκτον ταύτην καὶ ἄρρητον καὶ ὡς ἀληθῆς ὑπερούσιον αἰτίαν, ἀπὸ πάσης οὐσίας καὶ πάσης δυνάμεως καὶ πάσης ἐνεργείας κενωρισμένην. საყურადღებოა, რომ *Theol. Plat.* II 7, 50, 12-14-ში გამოუთქმელ მიზეზს ყველაფრის შობა მიეწერება, თუმცა, პროკლეს მითითებით, მისეული შობა და გამოსვლა არც მოძრაობას გულისხმობს, არც გამრავლებას, არც მშობელი ძალის ქონას და არც ენერგიულობას. შდრ. *Theol. Plat.* II 7, 50, 12-14: ἀλλὰ τὴν γένεσιν ταύτην καὶ τὴν πρόοδον μήτε κινουμένου τοῦ ἀγαθοῦ μήτε πληθομένου μήτε δυνάμιν ἔχοντος γεννητικῆν μήτε ἐνεργοῦτος.

5. ჰენადები და ჰენადოლოგიური პრობლემატიკა პროკლეს მეტაფიზიკური მეცნიერების სისტემაში

პროკლესთან ერთი-გონება-სული სამი საწყისი ჰიპოსტასის სახით წარმოდგენილი ფუნდამენტური ნეოპლატონური სტრუქტურა მხოლოდ ვერტიკალური სერიების დონეზე არაა გართულებული და დიფერენცირებული. ჰორიზონტალურ დონეზე მას შემოჰყავს თითოეული ამ საწყისი ჰიპოსტასის ინდივიდუალური და ზიარებული გამეორებები, ისე, რომ ერთის გარშემო ვიღებთ ჰენადების (ἐνάδες – ერთეული, ერთი), ანუ სპეციფიკური ერთების, ერთებრივ სიმრავლეს, გონების უშუალო სიახლოვეში მოცემულია გონებები, სული კი სხეულისთვის სულთა სახით ზიარდება.⁷³ ემანაციის ლოგიკის პროკლესეული გაგებით, აუცილებელია, მიზეზისგან/მონადისგან ჯერ (ცხადია, არა დროული აზრით) მასთან თანწყობილ, მის მსგავს, მონათესავე (συγγενής, συμψάσιμος, οἰκεῖος) რიცხვთა სიმრავლე იშვას და მხოლოდ შემდეგ მოხდეს გადასვლა ახალ წყობაზე.⁷⁴ ამგვარად, მონადურ მიზეზთა გარდამოწარმოარსდებიან მათი ინდივიდუალური წარმომადგენლები, რომლებიც ვერტიკალური სერიების სათავეში დგანან, ვერტიკალურ ჯაჭვში დაბლა მდგომ დონეებს მალაღ მიზეზებთან მიმავალ პირდაპირ გზას უკეტავენ და ამით მიზეზებს თავიანთ უზიარებლობაში იცავენ. ვინაიდან ისინი თავად ირგებენ ზიარებულ მიზეზთა როლს, მიზეზოვანთა ფორმირება ხდება არა უშუალოდ უზიარებელ მიზეზებთან, არამედ ზიარებულ მიზეზებთან⁷⁵ დაბრუნებისა და მათთან დამსგავსების კვალად. შესაბამისად, პროკლეს მიზეზობრივ ჯაჭვში ზიარებისა და მომდევნოთა ფორმირე-

⁷³ იხ. Procl. *Inst. prop.* 21.

⁷⁴ Procl. *Theol. Plat.* III 2, 8, 1-2: ἀνάγκη πᾶσαν μονάδα παράγειν ἄριθμὸν ἀτέλῃ σύστοιχον. Ibid. III 2, 6, 23: ἀνάγκη τὸ προϊὸν ἐν ἐκάστη φύσει δι' ὁμοίότητος προϊέναι. III 2, 8, 2: πᾶν τὸ γεννητικὸν πρὸ τῶν ἀνομοίων τὰ ὅμοια γεννᾷ. ფართოდ იხ. Procl. *Theol. Plat.* III 2 თავი.

⁷⁵ Procl. *Theol. Plat.* III 2, 10, 16-17: δεῖ πρὸ τῶν μετεχομένων αἰτίων πανταχοῦ τὰ ἀμέθεκτα προὑπάρχειν ἐν τοῖς ὅλοις.

ბის პროცესი წარმართება უზიარებელი–ზიარებული–მაზიარებელი (ἀμέμεκτον–μετεχόμενον–μετέχον)⁷⁶ ტრიალული სქემის მიხედვით. უზიარებელი მონადების ერთბაშად მთლიანობაში გათავისება შეუძლებელია.⁷⁷ ისინი, როგორც ერთებრივი მთელი, მისაწვდომნი და გათავისებადნი არიან მხოლოდ ერთეულ ნაწილებად გადმოცემის დონეზე. მათ ერთეულ გადმოცემას ვერტიკალურ მიზეზობრივ ჯაჭვში დაქვეითებულ შემდგომებს მათებრივი რიცხვები სთავაზობენ. უზიარებელი მიზეზები ნაწილებამდე მყოფ მთელად შეიძლება იქნენ დასახულნი, მაშინ როდესაც ზიარებულები წარმოადგენენ მთელს ნაწილებში.

ჰენადები⁷⁸ პროკლეს მეტაფიზიკური სისტემის ერთ-ერთ ყველაზე პრობლემურ საკითხად მიიჩნევა. ამ თვალსაზრისით, პროკლეს მიმართ ხშირად გამოითქმის არათანმიმდევრულობის ბრალდება. პროკლეს კრიტიკოსთა რიცხვი მოიცავს ბოიტლერს, დოდსს, კრემერს,⁷⁹ ფესტიუჟიერს⁸⁰. დოდსის მიხედვით, „თეოლ-

⁷⁶ Procl. *Inst. prop.* 22-24.

⁷⁷ Procl. *Theol. Plat.* III 2, 9, 1-2: Οὐ γὰρ δυνατὸν ὅμοῦ γεννᾶμενον ἄρῶν τῶν γενῶντος περιουσιᾶν ἀνανδῆσθαι.

⁷⁸ ჰენადების თეორიის ავტორობის საკითხთან დაკავშირებით მკვლევართა პოზიციები ორად იყოფა. საფრე და ვესტერინკი ნეოპლატონურ სისტემაში ჰენადების შემოყვანას სირიანოსს უკავშირებდნენ. *Theol. Plat.* vol. iii, 1981, pp. ix-iii დილონის მიხედვით, ჰენადები უკვე იამბლიქოსის სისტემაში არსებობდა. Dillon 1972, 102-106; Dillon 1993, 45-54. დღეს მკვლევართა უმეტესობა ამ პოზიციას იზიარებს. თუმცა, ჰენადების თეორიის იამბლიქოსისეულ და პროკლესეულ ვერსიებს შორის მნიშვნელოვანი სხვაობა უნდა არსებულებოდა. იამბლიქოსისთვის ჰენადები ერთის მიზეზობრივ ასპექტებს წარმოადგენდნენ და პლატონის „პარმენიდეს“ პირველ ჰიპოთეზაში ჰპოვებდნენ ასახვას, მაშინ როდესაც პროკლესთან ჰენადები ერთისგან გამოცალკევებულად თვითსრული სახით არსებობენ და „პარმენიდეს“ მეორე ჰიპოთეზას შეესაბამებიან. იამბლიქოსის თეორიისთვის იხ. Halfwassen 1996, 52-83; Bechtle 1999, 358-391; Mesyats 2012, 151-175. პროკლესთან ჰენადების შესახებ იხ. Procl. *Inst. prop.* 113-165; *Theol. Plat.* III, 1-6 თავები. ზოგადი ჰენადოლოგიური სამეცნიერო ლიტერატურიდან იხ. გიგინეიშვილი 1995, 152-169; Gigineishvili 2007, 101-144; Lankila 2010, 53-76; Greig 2020, 186-201. ჰენადებთან დაკავშირებით მოკლედ და კომპაქტურად ასევე იხ. ქირია 2021b, 157-160.

⁷⁹ Kremer 1966, 212-213.

⁸⁰ Festugière 1967, 52. ფესტიუჟიერის პოზიცია გაკრიტიკებულია მაიერთან. მისი დამოწმებისას მაიერს მივლევთ. იხ. Meijer 1992, 65-88.

ოგის საფუძვლების“ პირველივე პარაგრაფში პროკლე იმტყიცება, რომ ყოველი სიმრავლე რაღაცნაირად ერთს უზიარება, მოგვიანებით კი ერთის უზიარებლობაა აღიარებული.⁸¹ თუმცა, ამ პირველადი კრიტიკის შემდეგ დოდსი უკან იხევს და მიუთითებს, რომ ერთი სიმრავლის მხრიდან ზიარებულია არა პირდაპირ, არამედ გაშუალებულიად. მეორე, შედარებით უფრო დიდი პრობლემა შემდეგში მდგომარეობს: ჰენადები ერთის წარმომადგენლები არიან. ცხადია, ისინი ზემოთ სფეროს ეკუთვნიან და ტრანსცენდენტობა-შუემეცნებადობაც მიეწერებათ. ამის მიუხედავად, მათთან ზიარება დასაშვებია, მაშინ როდესაც, მაგალითად, სული, რომელიც სინამდვილის იერარქიაში დაბალ პოზიციას იკავებს და შუემეცნებადობა არ მიეყენება, უზიარებელია. ეს პრობლემაც მარტივად მოიხსნება, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ერთი-გონება-სული სტრუქტურა ვერტიკალურ ხაზზეა მოცემული, ჰენადები და, მათთან ერთად, სხვა ზიარებული ჰიპოსტასები კი ამ ხაზის გადამკვეთ ხაზზე მდებარეობენ და ვერტიკალურ ხაზზე მყოფთა ჩამოყალიბებას ზიარების გზით უზრუნველყოფენ. ამდენად, არ არის გამართლებული ვერტიკალური და ჰორიზონტალური სერიების ერთმანეთთან ზემოთ მოყვანილი ფორმით შეპირისპირება. ჰენადების დაშვების თანმხლები ლოგიკური წინააღმდეგობის მხარდაამჭერი თვალსაზრისების გაბათილება არცთუ ისე რთულია და მკვლევართა შორის არცთუ იშვიათად ხდება⁸², მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს, მეტაფიზიკური თვალსაზრისით, ჰენადების დაშვების ახსნას. მაგალითად, ბოიტლერი აღნიშნავს, რომ პროკლეს მეტაფიზიკური სისტემის მთლიანი სტრუქტურა ჰენადების გარეშე არსებითად უფრო ნათელი იქნებოდა. ჰენადების მეტაფიზიკურ სისტემაში შემოყვანის მიზეზს ის ანალოგიაში ხედავს.⁸³ აქ-

⁸¹ Dodds 1963, 211.

⁸² Dodds 1963, 211; de Rijk 1992, 1-35. განხ. 17-29; Meijer 1992, 65-88; van Riel 2017, 89-94.

⁸³ Beutler 1957, 218.

ედან გამოდის, რომ ჰენადების დაშვება ცარიელი ფორმალიზმია და, ფაქტობრივად, ღრმა მეტაფიზიკური საფუძველი არ გააჩნია – არსებობენ სხეული და ცალკეული სხეულები, უნივერსალური სული და სხვადასხვა სულები, გონება და გონებები, ამავე სქემით ერთიც ერთებად უნდა კერძოვდებოდეს. ვფიქრობთ, შესაძლებელია საკითხის უფრო ღრმად მიმავალი ახსნა, თავად ნეოპლატონური მეტაფიზიკის ფუნდამენტური პრინციპების გათვალისწინებით. ქვემოთ ამ ამოცანის შესრულებას ვცდით.

ვცდით, ეტაპობრივად ავხსნათ თავდაპირველად ჰენადების და ასევე, ზოგადად, ზიარებული მიზეზების წარმოარსების საჭიროება პროკლესთან: 1. მიზეზიდან გამოსვლის ფაქტი გულისხმობს ორადმქმნელი, გამამრავლებელი და გამო(გან)მყოფი ძალის აქტივიზაციას; 2. შედეგის დადგომისთვის საჭიროა მიზეზისკენ მიბრუნება, რაც, თავის მხრივ, იმას მოასწავებს, რომ გამოსვლა ხდება გების გათვალისწინებით და, შესაბამისად, კონტროლირებული სახე აქვს; 3. დაბრუნება არ არის გამოსვლის მოხსნა. დაბრუნებაში, როგორც გებისა და გამოსვლის კომბინაციაში, გამოსვლა აუცილებლად კვლავ აქტიურად მუშაობს. გების მდგომარეობა ნიშნავს სრულყოფილ კონცენტრირებულობას, სრულ და აღმატებულ მფლობელობას, მყარ თავდაჭერილობას, მაშინ როდესაც გამოსვლის მუშაობის სპეციფიკური წესი ცენტრულობიდან გადახრაში, სრულის ვერმფლობელობაში, ანუ ნაკლებ მფლობელობაში, და მოშვებაში (ს̄ქეიცი)⁸⁴ საჩინოვდება. შესაბამისად, გამოსვლის მოცემულობის ფონზე მიზეზებში შებრუნება და მათი შინაარსის სრულად „დაჭრა“ შეუძლებელია. პროოდოსი, რომელიც ბუნებით გამთიშველია, თავდაპირველად, ერთადერთი მიზეზის ერთეული წარმომადგენლების სიმრავლის რეალიზაციის კვალად, თავის თავს თვითონვე გადაუკეტავს უშუალოდ მონადისკენ მიმავალ გზას და, ზიარებული, სპეციფიკური მიზეზების

⁸⁴ ტერმინ ს̄ქეიცი-ის გაგებისთვის განსაკუთრებით იხ. Mtchedlidze 2021, 121-134.

სახით, გაითავისებს რაღაც ნაკლებად სრულსა და საყოველთაოს, ვიდრე ეს მიზეზთან პირდაპირი ზიარებით იქნებოდა შესაძლებელი. მაშასადამე, თვითონ პროოდოსის ბუნება მოითხოვს, შუამავალ მიზეზთა სახით, გაშუალებულ ზიარებასა და გაშუალებულ დაბრუნებას; 4. გება არის წმინდა შინაგანობა. მარტივი მისახვედრია, რომ ასეთი მდგომარეობა სხვისთვის უშუალოდ და სრულად არ გაზიარდება და, შესაბამისად, თავის თავში არსებითად გაუზიარებელი დარჩება. გამოსვლისას თავდაპირველად, ზიარებულ მიზეზთა სახით, თითქოს ამ მდგომარეობის ხელშეუხებლობის უზრუნველყოფთა უახლოესი წრე უნდა შეიქმნას და მხოლოდ შემდეგ მოხდეს გადასვლა რაღაც პრინციპულად ახალზე. მთელი ეს პროცესი პირველად და პარადიგმატულად ერთიდან პირველი მყოფის წარმოშობისას თამამდება. ყოფნა განისაზღვრება და მყოფ ერთად იქცევა შესაბამის ჰენადებთან (და არა უზიარებელ ერთთან) შეხების (συναφή)⁸⁵ გზით. ერთი თავის მონადურ გებაში მიუახლებელი რჩება. მიზეზობრივი ჯაჭვის ყოველი შემდეგი საფეხური ამ ამოსავალ პროცესს გაიმეორებს.

ზემოთქმული გასაგებია, მაგრამ აუცილებელი არაა, ასე ხდებოდეს და ჰენადები დამოუკიდებელი ერთების/მიზეზების სახით რეალურად არსებობდნენ. აქ წარმოვადგენთ საკითხისადმი მიდგომის ალტერნატიულ ვარიანტებს: 1. შესაძლოა, მიზეზოვანთა მხრიდან მიზეზის მიუწვდომლობა თავად მიზეზოვანთა ხედვის წესზე იყოს დამოკიდებული და არანაირი შუამავალი ზიარებული მიზეზები არ არსებობდნენ. კონკრეტულად, გონება შეიძლება, ეზიარებოდეს უშუალოდ ერთს, მხოლოდ მის მიერ ნაწვდომი ერთი, გამოყოფის ფაქტიდან გამომდინარე, იყოს არა ერთი, ისეთი, როგორც ის არის თავის თავისთავადობაში, არამედ გონებისთვის მისაღები და გონების პერსპექტივიდან დანახული ერთი. ამ-

⁸⁵ Procl. *Theol. Plat.* III 4, 16, 25-27: οὐδὲ γὰρ τῷ ἐξῆρημένῳ τοῦ πλήθους αἰτίῳ δυνατὸν ἀμέσως ἐνοῦσθαι τὰ ἀόμοια γένη τῶν δευτέρων, ἀλλὰ διὰ τῶν ὁμοίων ἀνάγκη γίνεσθαι τὴν συναφήν.

გვარად, ერთი თავისთავად მაინც უზიარებელი გამოდის. ის გონებისთვის გაზიარებულია შემეცნებითი, გონისეული სახით, რომელსაც თვითონ გონებავე ქმნის.⁸⁶ პროკლესთვის საკითხისადმი ასეთი მიდგომა ზედმეტად სუბიექტური იქნებოდა; 2. ჰენადები შეიძლება უზიარებელი ერთის ზიარებული ასპექტები იყვნენ.⁸⁷ ამ თვალსაზრისს ამყარებს ჰენადების ჰიპოსტასურობის თანმხლები პრობლემები.⁸⁸ თუ ისინი დამოუკიდებელი სახით არსებობენ და ერთის მსგავსები არიან, მაშინ მათი წარმოშობა ერთიდან პროოდოსს უნდა უკავშირდებოდეს. პროოდოსს, თავის მხრივ, ეპისტროფეს საჭიროება მოჰყვება, ეპისტროფე კი მშობელ მიზეზთან ზიარებას გულისხმობს, დამსგავსების გზით. გამოდის, რომ ერთის მსგავსი ჰენადები ერთს უნდა ეზიარებოდნენ მასთან მსგავსების მისაღწევად, რაც ერთის უზიარებლობას აუქმებს.⁸⁹ ეს

⁸⁶ დაახლოებით ასეთი პოზიცია დამახასიათებელი იყო პლოტინისთვის. განსაკუთრებით იხ. Plot. V 4, 2, 1-13; VI 7, 15, 12-24. აქ მითითებული პასაჟების ანალიზისა და პლოტინთან ერთიდან გონების გენეზისის თეორიისთვის იხ. Kiria 2021, 91-106.

⁸⁷ ამგვარად გაიზარებოდა ჰენადები პროკლემდე იამბლიქოსთან. პროკლეს შემდგომ, დამასკიოსს ჰენადები ჰიპოსტასურად არ ესმოდა. ზოგადად, დამასკიოსისთვის, პროკლეს საპირისპიროდ, დამახასიათებელია საწყისებს შორის რეალური სხვაობის ელიმინირება. იხ. Cürsger 2007, 335-359.

⁸⁸ გერარი თავის ცნობილ, პროკლეს ჰენადოლოგიისადმი მიძღვნილ სტატიამი მისდევს თვალსაზრისს, რომლის მიხედვითაც ჰენადები თავისთავად ჰიპოსტასს არ შეიძლება წარმოადგენდნენ, ისევე როგორც სხვადასხვა ჰიპოსტასებს არ წარმოადგენენ უზიარებელი გონება და ზიარებული გონებები. არსებითად დაახლოებით იმავე პოზიციაზე დგას ვან რიელი, რომელიც ჰენადებს მყოფთა კლასების ტიპური მახასიათებლების როლში მოიაზრებს და მათ რეალურ არსებობას არ აღიარებს. იხ. Guérard 1982, 73-82; van Riel 2001, 417-432. ჰენადებისადმი მიდგომის სრულიად საპირისპირო და, როგორც თავად აღნიშნავს, პროოკაციულ ვერსიას ავითარებს ედვარდ ბატლერი. იგი უარყოფს პროკლესთან ერთის რეალურ არსებობას და მიიჩნევს, რომ რეალობა მხოლოდ წმინდა ერთების, ანუ ჰენადების, სიმრავლეს უნდა მიეწერებოდეს. თვითერთი, მისი განცხადებით, სხვა არაფერია თუ არა ჰენადები. აქ მხოლოდ იმის თქმა შეიძლება, რომ პროკლესთან ერთის ჰიპოსტასურობის უარყოფა და ზემდგომი ერთის გარეშე ერთეულთა სიმრავლის დამუშავება, (ნეო)პლატონური და, კონკრეტულად, პროკლესეული მეტაფიზიკის პრინციპების სათანადოდ არგანობიერებაზე მიუთითებს. იხ. Butler 2005, 84-103; Idem 2014.

⁸⁹ იგივე პრობლემა ხსენებულია კრემერთან. Kremer 1966, 214.

თითქოს საფუძველს ქმნის ჰენადების უარყოფისთვის. თუმცა, პროკლე საკითხს აქაც დიფერენცირებულად უდგება და, გამოუთქმელი ერთიდან საზღვარ-უსაზღვრობის წარმოარსების ანალოგიურად, ერთიდან ჰენადების წარმოარსების გება-გამოსვლა-დაბრუნების სტანდარტული ტრიადული სქემიდან გადახრილ ფორმას ამკვიდრებს.

„პლატონური თეოლოგიის“ III 3, 12, 24–13, 6⁹⁰ მონაკვეთში პროკლე დაახლოებით ამგვარად მსჯელობს: უპირველეს მიზეზებში სხვაობა ნაშობებს მშობლისგან არ განაყენებს, სხვა წყობაზე არ გადაჰყავს, არც მოძრაობა არ განაპირობებს, მიზეზის ძალის დაქვეითების გზით, არამსგავსებისა და განუსაზღვრელობისკენ შობის წარმართვას, არამედ ერთებრივად ყველანაირ მოძრაობასა და ყოფაზე აღმატებული ყველაფრის მიზეზი თავის გარშემო ამყარებს რიცხვს და მას თავის სიმარტივესთან აერთიანებს. ამგვარად, ერთი მყოფამდე მყოფთა ჰენადებს წარმოარსებს. მოცემულ მონაკვეთში ჩადრმავების შედეგად შემდეგი დასკვნების გამოყვანა შეიძლება: 1. ჰენადების ჰიპოსტასურობა უეჭველია; 2. ჰენადების ჰიპოსტასურობა არ გულისხმობს ერთისგან განდგომას, ერთის მიმართ დაქვეითებული, სხვა წყობის შექმნის აზრით; 3. ჰენადები, როგორც ერთის გარშემო⁹¹ დამყარებულიები, ერთისაღმი კოორდინირებულები არიან. შესაბამისად, მათი ჰიპოსტასურობა არ არის ვერტიკალურ ქრილში განსახილველი ჰიპოსტასურობა, როგორც ეს გონებისა და სულის შემთხვევაში ხდება; 4. ვერტიკალური სერიებისგან განსხვავებით, ერთისა

⁹⁰ Procl. *Theol. Plat.* III 3, 12, 24–13, 6: οὔτε γὰρ ἐτερότης ἐν τοῖς πρωτίστοις αἰτίοις διΐσθησιν ἀπὸ τοῦ γεννῶντος τὰ γεννώμενα καὶ εἰς ἐτέραν μεθίσθησι τάξιν οὔτε κίνησις τῆς αἰτίας ἴφθεισιν ἀπεργαζομένη τῆς δυνάμεως εἰς ἄνομοιότητα καὶ ἀοριστίαν προάγει τῆν τῶν ὄλων ἀπόγεννησιν, ἀλλ’ ὑπερέχον ἐνιαίως ἀπὸ πάσης κινήσεως καὶ διαίρέσεως τὸ τῶν πάντων αἴτιον περὶ ἑαυτὸ τὸν θεῖον ἀριθμὸν ἰδρύσατο καὶ τῆ ἑαυτοῦ συνήσασεν ἀπλότητι. Πρὸ τῶν ὄντων ἄρα τὰς ἐνάδας τῶν ὄντων ὑφίσταται τὸ ἔν.

⁹¹ Procl. *Theol. Plat.* III 2, 9, 3-4: Πληθος οὐκ ὑφίσταται περὶ αὐτὸ καὶ ἀριθμὸς διανεμόμενος τὰς ἐν αὐτῷ μενούσας ἀθρόως ἰδιότητας.

და ჰენადების ჰორიზონტალურ სერიებში განხორციელებული ერთეობრივი პროოდოსი არ შეიძლება ნიშნავდეს დადმასვლას; 5. ასეთი პროოდოსი არამსგავსების რეალიზაციაზე არ მუშაობს. შესაბამისად, ჰენადები ერთთან დამსგავსებას დაბრუნების გზით არ საჭიროებენ, რადგან წარმოარსებისას არამსგავსებისკენ არც წასულან; 6. ჰენადები გამოსვლისთანავე ერთის მსგავსები და ერთის სიმარტივესთან გაერთიანებულები არიან, ზიარების გარეშე;⁹² 7. მათი ერთიანობა არ არის სინთეზური, შერეული ერთიანობა, რადგან ისინი გამოსვლისას განუსაზღვრელობისკენ არ იძვრიან, გარედან განსაზღვრებასა და, ამგვარად, საზღვრისა და უსაზღვრობის ნარევიად ჩამოყალიბებას რომ საჭიროებდნენ; 8. ჰენადების ჰიპოსტასირებასთან დაკავშირებული ერთეობრივი პროოდოსი მუშაობს არა სხვის (ერთისგან გამოყოფილი, იერარქიულად ქვემდგომი რეალობის) კონსტრუირებაზე, ერთის დაფარული შინაარსის დიფერენცირებისა და ერთისგან მოწყვეტის კვალად, არამედ თავად ერთის შინაარსის დაცვაზე, ერთის გარშემო ერთის ახლობელთა „არმიის“ შექმნის კვალად; 9. პროოდოსის ეს ორი სახე ერთმანეთს არ გამოირიცხავს. პროკლეს მიხედვით, მთლიანობაში, თავად პროოდოსის ბუნება მოითხოვს, ჯერ, ჰორიზონტალურ დონეზე, (თავიდანვე) მსგავსთა და შემდეგ, ვერტიკალურ დონეზე, არამსგავსთა გამოსვლას.

პროოდოსის ნეოპლატონური ლოგიკა აუცილებლად გულისხმობს, რომ შემდგომთა გამოსვლისა და დაბრუნების პროცესში ერთი თავისთავადობაში მიუახლებელი და უზიარებელი რჩებოდეს. ამდენად, ეს არის ზოგადი ნეოპლატონური მეტაფიზიკური აუცილებლობა. თუმცა, აუცილებლობა იმის გათავისთავადებისა, რაც ზიარებულია, ვფიქრობთ, უფრო კონკრეტული ტენდენციებიდან და მეთოდოლოგიიდან გამომდინარეობს (ცხადია, ეს არაფ-

⁹² ამ შემთხვევაში ვეთანხმებით გერარს, რომლის მიხედვითაც ერთსა და ჰენადებს შორის მიმართება არის გამოსვლის და არა ზიარების. Guérard 1982, 78.

რით არ გამორიცხავს მეტაფიზიკური საფუძვლის ქონას). პროკლეს მეტაფიზიკური მეცნიერების სისტემაში ეს აუცილებელია.⁹³

ჰენალებთან დაკავშირებულ ყველაზე რთულ პრობლემად საზღვარ-უსაზღვრობის საწყისთა წყვილთან მათი მიმართების საკითხი მიიჩნევა. საკითხი რთულდება იმდენად, რამდენაც მისდამი თავად პროკლეს დამოკიდებულება არათანმიმდევრული ჩანს. „თეოლოგიის საფუძვლების“ 127-ე პარაგრაფის მიხედვით, ჰენალები უერთებრივესნი, უმარტივესნი და უთვითკმარესნი არიან. ამდენად, ისინი სინთეტურები არ შეიძლება იყვნენ, ვინაიდან ყოველი სინთეტური დამჭირვებელია იმისა, რისგანაც შეიკრა. ჰენალები არაფრისგან არ შემდგარან (ὅτι ἐξ ἑνὸς ὑπέστηκεν). 159-ე პარაგრაფის სათაურის თანახმად, ჰენალების ყოველი წყობა პირველი პრინციპებისგან – საზღვრისგან და უსაზღვრობისგანაა; ზოგიერთი უფრო მეტად დამოკიდებულია საზღვრობით მიზეზზე, ზოგიერთიც – უსაზღვრობითზე. მოცემული თეზისი შემდეგნაირად დემონსტრირდება: ყოველი წყობა ორივე მათგანისგან მოდის, ვინაიდან პირველმიზეზთა გაცემანი ყოველ მეორეულს გამსჭვალავს. ერთ შემთხვევაში შერევისას საზღვარი დომინირებს უსაზღვრობაზე, სხვა შემთხვევაში კი, პირიქით, უსაზღვრობა – საზღვარზე. ამგვარად, იქმნება საზღვრისეული და უსაზღვრობისეული გვარები. გასარკვევია, როგორ შეიძლება აიხსნას აქ წარმოდგენილი წინააღმდეგობა.

ზოგადი (ნეო)პლატონური მეტაფიზიკური სწავლების მიხედვით, მყოფის მთელი სფერო საზღვრისა და უსაზღვრობის, ერთისა და სიმრავლის ნარევს, გაერთიანებას წარმოადგენს.⁹⁴ პირველადი, თავისთავადი მყოფი საზღვრისა და უსაზღვრობის პირვე-

⁹³ შდრ. Procl. *In Prm.* 1048, 9-11: ὅστε ὅπως ἂν λαμβάνοις τὸ ἔν, οὐκ ἐκβαίνεις τὴν τῶν ἰσάματων ὑποστάσεων καὶ τῶν ἀρχικῶν ἐνάδων θεωρίαν. „როგორც არ უნდა აიღო ერთი, უსხეულო ჰიპოსტასებისა და საწყისებრივი ჰენალების თეორიას ვერ გაექცევი.“

⁹⁴ შდრ. Pl. *Prm.* 142 b–144 e. 157 c-e; *Phlb.* 14 c–15 d. 16 c–18 d; *Soph.* 243 e–245 e. 251 b-c; *Procl. Theol. Plat.* II 1 და ა.შ.

ლი და, შესაბამისად, ყველაზე მარტივი და მყარი სინთეზია, მყოფის შემდგომი განვითარება კი ამ სინთეზის შესუსტებასა და ზრდად დიფერენცირებას გულისხმობს. პრეონტურ სფეროში შერევას ადგილი არ შეიძლება ჰქონდეს. ამ სფეროს დაშვების საფუძველი ისაა, რომ მასში მდებარე პრინციპები (ან პრინციპი) მყოფის ნარევისგან განყენებულნი იყვნენ და მათგან, როგორც მარტივთაგან და შეუდგენელთაგან, აიხსნებოდეს და გამოიყვანებოდეს მყოფის კომპლექსური და სინთეზური მთლიანობა.⁹⁵ მაშასადამე, ჰენადები, საზღვრისა და უსაზღვრობისგან შედგენილობის შემთხვევაში, მყოფის სფეროს წარმომადგენლებად გადაიქცეოდნენ და, ცხადია, ერთთან მიმართებით დაქვეითდებოდნენ.

ჰენადები მყოფთა გვარების შესატყვისი ერთები არიან, რომელთა მეშვეობითაც ერთის მიმართ, ვერტიკალურ მიზეზობრივ ჯაჭვზე მდებარეობის შედეგად, დაქვეითებული მყოფის დონეები ერთთან ზიარებას აღწევენ. ერთისგან მოწყვეტის გამო, ისინი იღებენ მხოლოდ მათთვის მიჩენილ, მათთვის წინასწარ განსაზღვრულ სპეციფიკურ⁹⁶ ერთებს. ამგვარად, მყოფის სფეროში ნოეტური, ნოეტურ-ნოერული, ნოერული, ჰიპერკოსმიური, ჰიპერკოსმიურ-ენკოსმიური და ენკოსმიური წყობების მწვერვალებად და ცენტრებად⁹⁷, პრეონტურ განზომილებაში წინდაწინ მოცემულია ნოეტური, ნოეტურ-ნოერული, ნოერული, ჰიპერკოსმიური, ჰიპერკოსმიურ-ენკოსმიური და ენკოსმიური ჰენადების წყობები⁹⁸.

⁹⁵ შდრ. Plot. II 9, 1, 2; II 9, 1, 8; V 3, 11, 27ff; V 3, 12, 9-10; V 3, 13, 24ff; V 3, 16, 13-19; V 4, 1, 5-8; V 6, 2, 20; VI 9, 5, 24; Procl. Inst. prop. 1-5 და ა.შ.

⁹⁶ ἰνδότης, ἡ (ინდივიდუალური თავისებურება, განმასხვავებელი, სპეციფიკური თვისება, კერძო ბუნება, თვითება) არის ჰენადებთან მიმართებით პროკლეს მიერ გამოყენებული ერთ-ერთი ყველაზე ხშირი ცნება. იხ. Procl. in T. I, 17, 30-18, 3; In Prm. VI, 1048, 9-16. 1049, 2-3. 24-25; Theol. Plat. I 10, 43, 15-16; Inst. prop. 118, 104, 5-7; 119, 104, 22; 133, 118, 10-14; 135, 120, 6; 145, 128, 1 და ა.შ.

⁹⁷ Procl. Theol. Plat. III 3, 14, 13-14: Καὶ ἕστιν ἐνὰς ἐκάστη τῶν ὄντων τινος, οἷον ἄνθος τοῦ ὄντος καὶ ἀκρότης καὶ κέντρον περὶ ὃ τὸ ὄν ἕκαστον ὑφέστηκεν.

⁹⁸ ზიარებული ჰენადების კლასების ოდენობა ემთხვევა მაზიარებელ მყოფთა კლასების ოდენობას. იხ. Procl. Inst. prop. 135. „თეოლოგიის საფუძველებში“ გამოიყოფა მხოლოდ ნოეტური, ნოერული, ჰიპერკოსმიური და ენკოსმიური ჰენადები. Inst. prop.

ფაქტობრივად, ჰენალები ქმნიან პარალელურ სამყაროს, რომელშიც ზეარსებითად გაწერილი და გათამაშებულია მყოფის კონსტიტუცია და გენეზისის პროცესი. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მთელი მყოფი და ონტოგენეზისის მთელი პროცესი საზღვარი-უსაზღვრობა-ნარევი (გება-გამოსვლა-დაბრუნება) ფუნდამენტური ტრიადული სქემით იმართება, მაშინ იგივე სქემა და პრინციპები ჰენალების სფეროს მოწყობილობასაც უნდა ასახავდეს. აქ თუ მყოფის ერთი დონე, მაგალითად, ნოეტური დონე, საზღვრის დომინაციით კონსტრუირდება, მეორე დონე, ვთქვათ, ნოეტურ-ნოერული დონე კი უსაზღვრობის დომინანტურ გავლენას ავლენს, იგივენაირად უნდა არსებობდნენ საზღვრისგვარი და უსაზღვრობისგვარი ჰენალების წყობებიც. ცხადია, ეს პარალელიზმი ერთის მიმართ, სიახლოვე-სიშორის მიხედვით, ჰენალების პოზიციონირების ადიარებამდეც მიგვიყვანს. „პლატონური თეოლოგიის“ III 5, 19, 26-27⁹⁹-ის მიხედვით, აუცილებელია ერთთან უფრო ახლო ჰენალები მყოფის უფრო მარტივ მხარეებს მართავდნენ, უფრო შორს გამოსულები კი – უფრო სინთეტურს. ჩნდება კითხვა, თუ ჰენალების სფეროც საზღვრისგან და უსაზღვრობისგანაა შემდგარი, ამდენად, მარტივი არ არის და იერარქიასაც უშვებს, მაშინ, საერთოდ, რა ფუნქცია აქვს მას და რა საჭიროა. საკითხს, პროკლეს კვალად, ამჯერადაც დიფერენცირებულად უნდა მივუდგეთ.

ჰენალების სფერო მყოფის კონსტრუირების წინასწარ გაწერილი პროგრამაა. ნოეტური დონიდან ენკოსმიურის ჩათვლით¹⁰⁰

162-165. „პლატონური თეოლოგია“ უფრო დამუშავებულ სქემას იძლევა. აქ შემოდიან ნოეტურ-ნოერული და, სავარაუდოდ, ჰიპერკოსმიურ-ენკოსმიური ჰენალები (ჩვენამდე ვერმოდწეულ წიგნებში).

⁹⁹ Procl. *Theol. Plat.* III 5, 19, 26-27: ἀνάγκη δῆπου καὶ τῶν θεῶν τοὺς μὲν τῷ ἐνὶ προσεχέστεροις ἀπλουστέροις ἐπιβατεύειν τοῦ ὄντος μοίραις, τοὺς δὲ πορρωτέρω προεληλυθότας συσθετώσαι.

¹⁰⁰ უფრო დაბალ (ფიზიკური სფეროს) დონეებს წვდომა აქვთ არა ტრანსცენდენტურ ჰენალებზე, არამედ მათ იმანენტურ გამობრწყინებებზე. იხ. Procl. *Inst. prop.* 141.

მთელი ონტოგენეზისის პროცესი იმის გააქტიურებას წარმოადგენს, რაც ჰენადების პარალელურ სამყაროში პრონოეტურად¹⁰¹ იქნა გათვლილი და დადგენილი. ეს არის ერთებრივი წინარეგანზომილება, რომელშიც ყველაფერს ერთებრიობის ნიშანი აზის. იქაური წყობები და შესაძლო შედგენილობები მყოფის ერთებრივი და სუპერგამარტივებული პროტოტიპები არიან. შესაბამისად, თავად ჰენადების განზომილება მყოფივით საზღვრისა და უსაზღვრობის სინთეზს კი არ უდრის, არამედ იქ მხოლოდ ამ სინთეზის წარმოების პროცესია მართული ერთებრივად. სწორედ, აღნიშნული თვალსაზრისით შეიძლება მათი განხილვა სინთეზის კონტექსტში,¹⁰² თუმცა რეალურად ისინი აბსოლუტურ სიმარტივეს აჩვენებენ. ჩვენთვის ამ განზომილების ადეკვატური გამოხატვა შეუძლებელია, რადგან მყოფის სინთეზურ მოცემულობას ვერ ვცდებით. პროკლეს აღიარებით,¹⁰³ ყველა ჰენადა ერთმანეთშია და ერთმანეთთანაა გაერთიანებული; მათი ერთობა, მყოფის სფეროში მოცემულ ნებისმიერ ერთობაზე, ურთიერთობასა და იგივეობაზე ბევრად უფრო მეტად ერთგვარი, გამოუთქმელი და გადაუჭარბებელია; ამის გვერდით, საკვირველი რამაა მათი შურევნელი სიწმინდე, რომელიც მყოფთათვის დამახასიათებელ ნებისმიერ სხვაობაზე სრულყოფილია. მაშასადამე, ერთი მხრივ,

¹⁰¹ „თეოლოგიის საფუძვლების“ 121-ე პარაგრაფის მიხედვით, ჰენადები მყოფის შესაბამის კლასებზე პრონოიას (წინასწარხედვა, განგება) ახორციელებენ. მათში არის ძალა, რომელსაც პრონოიას საგანი უპყრია და რომლითაც ჰენადები ყველაფერს თავიანთი თავით ავსებენ და იმორჩილებენ. მათში მყოფთა შესაძლებლობები თანაბრად წინასწარაა მოცემული (πάντας δὲ ἐξ ἴσου ποιεῖσθαι τὰς δυνάμεις ἐν ἑαυτῷ τῶν ὄντων). მათში ერთგვარად წინასწარ არსებობს ყოველი შემეცნების განმსაზღვრელი პრინციპები. ყოველი ცოდნა მათი განყენებული ცოდნისგან მოდის. თავად მათეული ცოდნა არც ნოერულია და არც გონების (ნუსის) შემდგომი შემეცნების რომელიმე სახეს ჰგავს. ის ნუსზე მაღლაა დამყარებული და დაფარულია. შდრ. Procl. Inst. prop. 121. ჰენადების პრონოიას შესახებ იხ. ასევე Procl. Inst. prop. 120; 122; 134; 141; 165.

¹⁰² Procl. Inst. prop. 123, 110, 5-6: ἄλλ’ ὑπὸ τῶν ἐξηρημέσων οἶαί περ εἰσιν αὐτῶν αἱ ἰδίοτηταί τε γαπαρίζονται, καὶ τοῦτο ἀναγκαίως. ჰენადების თვითების შეცნობა შესაძლებელია იმათგან, რაც მათზეა დამოკიდებული.

¹⁰³ ჰენადების არსებობის წესის შესახებ ფართოდ იხ. Procl. In Prm. 1048, 11–1051, 25.

მათი აბსოლუტური ინდივიდუალობა შეუძლებელს ხდის *per se* მათ ერთმანეთთან შედარებას, მეორე მხრივ კი, მათი სრული ურთიერთგამსჭვალვა მათი ურთიერთგამიჯვნის შანსს გვიკარგავს. იქ მიმართებასა (τῆσδε) და კავშირს ადგილი ვერ იქნება, რადგან ორივე სინთეზს გულისხმობს და საკუთრივ მყოფს ეკუთვნის. ამის მიუხედავად, ამ არასინთეზური პარალელური სამყაროს ინტეგრაცია აქტიურად და აუცილებლობით ხდება პროკლეს მეტაფიზიკაში.

გარდა ზემოთქმულისა, ვფიქრობთ, პროკლესთან ჰენადების თეორიის განვითარება იმ სახით, როგორი სახითაც ის არსებობს, ნაწილობრივ განპირობებული უნდა იყოს ყოველივეს შექმნის ქრისტიანული მონოკაუსალური მოდელისთვის ტოლფასოვანი კონკურენტი წარმართული¹⁰⁴ მოდელის წამოყენების მცდელობით. ამის გასაგებად თავდაპირველად საჭიროდ მიგვაჩნია რამდენიმე ძირითადი განსხვავების დაფიქსირება ქრისტიანულ კრეაციონისტულ და ნეოპლატონურ ემანაციურ მოდელებს შორის:

ქრისტიანული სწავლების მიხედვით, ღმერთი ქმნის ყოველივეს თავისი ნებით, მაშინ როდესაც, ნეოპლატონიზმის მიხედვით, ღმერთიდან – ერთიდან – გამომდინარეობს ყოველივე ბუნებრივი აუცილებლობის¹⁰⁵ ძალით;¹⁰⁶

ნეოპლატონური მიდგომით ერთმანეთისგან არ იმიჯნება „შექმნა“ (ποίησ) და „შობა“ (γεννά), ისევე როგორც, საბოლოოდ, შექ-

¹⁰⁴ აქვე მოვნიშნავთ, რომ ჰენადები წარმოადგენენ წარმართულ ღმერთებს.

¹⁰⁵ ეს აუცილებლობა არამც და არამც არაა ძალდატანებითი ან ძალადობრივი (βίβ). ამ მხრივ, ანტიკურობაში აუცილებლობის სხვადასხვა გაგებებისთვის ფუნდამენტურია Arist. *Metaph.* E 5, 1015 a20–b15; A 7, 1072 b10–13. მოცემულ კონტექსტში ასევე იხ. პლოტინის VI 8 [39] ენადა ერთის ნების შესახებ.

¹⁰⁶ თქმულის სანიმუშოდ იხ. Gr. Naz. *or.* 29, 2, 180, 18–22/76C (Migne): οὐ γὰρ διὸ ὑπέρχουσιν (ὑπέρχουσιν – გადმოღვრა) ἀγαθότητος εἶπεῖν θαρρήσομεν, ὁ τὸν παρ’ Ἑλλήσι φιλοσοφισάντων εἶπεῖν τὴν ἐτόλμησεν, οἷον κρατὴρ τὴν ὑπερρήν (ὑπερρῶ – გადმოდინება), σαφῶς οὕτως λέγαν, ἐν οἷς περὶ πρώτου αἰτίου καὶ δευτέρου φιλοσοφεῖ. აქ გრიგოლ ღვთისმეტყველს მხედველობაში უნდა ჰყავდეს პლოტინი და მისი თეორია ემანაციის შესახებ.

მნა, ანუ შობა, თავის აუცილებელ მომენტად გულისხმობს გამომდინარეობას (ἀπορρέειν, ἔκρεια) ან გამოსვლას (παρορροῖται, παρόδιος), მაშინ როდესაც ქრისტიანულ დოგმატიკაში „შობისა“ და, ასევე, „გამომდინარეობის“ ან, უკეთ, „გამოსვლის“ ცნებატერმინები ექსკლუზიურად შიდატრინიტარულ კონტექსტში გამოიყენება – იშვება (γεννηθέντα, οὐκ ὄντα) ძე მამისგან, გამოსვლის („გამოვალს“. ἐκπορευόμενον) სულიწმინდა მამისგან,¹⁰⁷ ხოლო რაც შეეხება სამყაროს (გონითსაწვდომსა და მატერიალურს), ის იქმნება ღმერთის – წმინდა სამების – მიერ;

სამყაროს შექმნის პროცესი ნეოპლატონიკოსებთან მარადიულია, ქრისტიანობაში – არა;

ემანაციის ნეოპლატონური ლოგიკა გულისხმობს უმაღლესი მიზეზობრივი ძალის თანდათანობით დაქვეითებას, ისე, რომ ონტოგენეზისის პროცესში წარმოიქმნებიან სხვადასხვა დონის ჰიპოსტასები, რომლებიც უფრო და უფრო ნაკლებად მიზეზობრივი და ეფექტიანნი არიან (შესაბამისად, უფრო და უფრო ნაკლები ერთობით შეიცავენ ყოველივეს), სანამ საბოლოოდ არამიზეზობრივი და არაპროდუქტიული მატერიალდე არ დავეშვებით, ამდენად, აქ მატერიალური სამყაროს მიღმური ყოველი რეალობა მისი მიზეზი და საწყისია. ქრისტიანული სწავლების მიხედვით, ყოველივეს ერთადერთი საწყისი და მიზეზი ჰყავს და ეს არის ღმერთი – წმინდა სამება, ანგელოზური სამყარო ღმერთს მატერიალური სამყაროს არსებობაში მოყვანისას არ შუამავლობს და არანაირ მწარმოებელ მიზეზს არ წარმოადგენს.¹⁰⁸ მაშასადამე, ქრისტიანობის შემთხვევაში სახეზეა მონოკაუზალიზმი და ყოველივეს გაუშუალებელი შექმნა, ნეოპლატონიზმის შემთხვევაში კი – პოლიკაუზალიზმი და ყოველივეს გაშუალებული შექმნა-წარმოება.

¹⁰⁷ იხ. *Symb. Nic.-CP*. ასევე იხ. Jo. D. *Exp. fid.* 6, 16, 19-20; 8, 24, 142-144.

¹⁰⁸ შდრ. Jo. D. *Exp. fid.* 17, 48, 82-86.

ზემოთ ჩამოთვლილი ოთხი პუნქტიდან წინამდებარე კვლევის ქრილში ჩვენი სპეციალური ყურადღების არეალში მოექცა მეოთხე პუნქტი. ჰენადების სახით, პროკლესთან მყოფის სფეროს თითოეულ დონეს, მათი რანგობრივი სხვაობისგან დამოუკიდებლად, უმაღლესი ერთის სფეროში მოქცევენება, ხაზს ვუსვამთ, უშუალო შესატყვისი მიზეზი და საწყისი (მაგ., ნოეტური დონისთვის ასეთია ნოეტური ჰენადები, ნოერულისთვის – ნოერული და ა.შ.), რის კვალიადაც გამოდის, რომ მთლიანობაში აღებული ერთის სფერო, მასში არსებული ჰენადების შესაბამისი კლასების სახით, მყოფის ყოველ დონეს, წმინდა ნოეტურით დაწყებული და ენკოსმიურით დამთავრებული, უშუალოდ აწარმოებს და, თან, უშუალოდ ზედამხედველობს და განაგებს მას. ამის პარალელურად პროკლესთან, ცხადია, კვლავ მოქმედებს ონტოგენეზისის ტრადიციული ნეოპლატონური ვერტიკალური გაშუალებული მოდელი, იმგვარად, რომ თუ ჰენადებს გვერდით გადავდებთ, ვთქვათ, სულის სფერო უშუალოდ გამომდინარეობს მხოლოდ გონებიდან და, ამდენად, თავისი დაქვეითებული რანგის გამო, არც ერთებრივ სფეროში არა ჰყავს პირდაპირი შესატყვისი მიზეზი და არც პირდაპირ ერთებრივ სფეროზე არ ძალუძს წვდომის დამყარება.¹⁰⁹

6. თვითეროს, საზღვარ-ერთისა და ჰენადებს შორის მიმართება პროკლეს მეტაფიზიკური მეცნიერების სისტემაში

ბოლო საკითხი, რომელსაც უნდა შევხვით, გამოუთქმელი ერთის/მიზეზის (= თვითერთი), საზღვარი-ერთისა და ჰენადების ურთიერთმიმართებაა. მიუხედავად იმისა, რომ პროკლე მათ შორის მიმართების თემატიზებას არსად არ ახდენს, ვფიქრობთ, განვლილი მსჯელობის შემდეგ შესაძლებელია ამის გაკეთება.

¹⁰⁹ აქ წამოყენებული ჰიპოთეზა შემდგომი განვითარების პერსპექტივებს ინახავს თავის თავში. ამ მიმართულებით ჩვენი კვლევა გრძელდება.

საზღვარი-ერთი ყველაფრის პირველი საკუთრივი მიზეზია. საზღვრის სახით, გამოუთქმელი მიზეზი საკუთრივ მიზეზდება (მიზეზად იქცევა) და ჭეშმარიტ ერთად ავლენს თავს. საზღვარი, უსაზღვრობასთან ერთად, არის, ასე ვთქვათ, პასუხი „მოთხოვნა-ზე“ – ერთმა მყოფი უნდა წარმოშვას და მყოფად გაიშალოს. საზღვრის სახით პირველი, წმინდა რაობა¹¹⁰ დგება: ერთიდან, რომელიც ერთი ვერ იქნება, გადავდივართ საზღვარზე, რომელიც, როგორც პროკლე ამბობს, რაღაც ერთია (τι ἓν)¹¹¹. შემდეგი ეტაპი უკვე აღნიშნული „მოთხოვნის“ დაკონკრეტებაა – როგორ უნდა წარმოიშვას ერთიდან მყოფი, ანუ როგორ უნდა გაიშალოს ერთი მყოფად. ამ „მოთხოვნის“ პასუხად, პირველი ერთეულები, სპეციფიკური ერთები/ჰენადები ჩნდებიან, რომლებიც, ერთის მყოფის გაშლის სპეციფიკურ ვარიანტებს წარმოადგენენ. მათი სახით მიიღება პირველი, წმინდა თვისობრიობა (ἡ ἰδέατης, τὸ ἴδιον). ამგვარად, საბოლოოდ, ზეარსებითი განზომილება ასე იკვრება: გვაქვს გამოუთქმელი მიზეზი/ერთი, საკუთრივი მიზეზი/ერთი (= საზღვარი თავისი ძალით, ანუ უსაზღვრობით) და კონკრეტული მიზეზები/ერთები (= ჰენადები თავისი ძალებით: ნოეტური, ნოეტურ-ნოერული, ნოერული, ჰიპერკოსმიური, ჰიპერკოსმიურ-ენკოსმიური, ენკოსმიური ჰენადები). მეორე მხრივ, იმდენად, რამდენადაც „პლატონურ თეოლოგიაში“ პროკლე საზღვარსა და უსაზღვრობას პირველ და მეორე ჰენადებად მოიხსენიებს, ასევე შეიძლება ითქვას, რომ ისინი მყოფის სფეროს-თვის ყველაზე ფუნდამენტური, უნივერსალური მნიშვნელობის ჰენადები არიან, დანარჩენი, უკვე სპეციფიკური, ჰენადები კი მათ, როგორც ამოსავალ ჰენადებს, შესაბამის კონკრეტიკაში, თავისებურად (ιδίως) წარმოადგენენ.¹¹²

¹¹⁰ ამ „რაობაში“, ცხადია, შედგენილობის ქონა ჯერ კიდევ არ იფულისხმება.

¹¹¹ Procl. *Theol. Plat.* III 8, 31, 14-15: ἔστιν ἄρα τι πρὸ τοῦ ὄντος ἓν, ὃ καὶ ὑφίστηται τὸ ὄν καὶ αἴτιον ἔστι τοῦ ὄντος πρῶτα.

¹¹² იხ. Procl. *Theol. Plat.* III 24, 83, 20–84, 23.

ბიბლიოგრაფია:

ტექსტები:

Ascl. In *Metaph.* = Asclepius. 1888. In *Aristotelis Metaphysicorum libros A-Z Commentaria*. Ed. Michael Hayduck. Berlin: Reimer.

Arist. *An. Post.* = Aristoteles. 1923. *Analytica priora et posteriora*. Ed. William David Ross. Oxford: Oxford University Press.

Arist. *Metaph.* = Aristoteles. 1924. *Metaphysica*, 2 vols. Ed. William David Ross. Oxford: Oxford University Press.

Gr. Naz. *or.* = Grégoire de Nazianze. 1978. *Discours 27-31 (Discours théologiques)*. Introduction, texte critique, traduction et notes par Paul Gallay, avec la collaboration de Maurice Jourjon. Paris: Les Éditions du Cerf.

Jo. D. *Exp. fid.* = Die Schriften des Johannes von Damaskos II. 1973. *Expositio fidei*. Hrsg. K Aland und W. Schneemelcher. Patristische Texte und Studien. Bd. 12. Berlin/New York: de Gruyter.

Nicom. *Ar.* = Nicomachus. 1866. *Introductio arithmetica*. Ed. Richard Hoche. Leipzig: Teubner.

პეტრ. განძ. = იოანე პეტრიწი. 1937. შრომები, ტ. II. განმარტება პროკლესთვის დიადოხოსისა და პლატონურის ფილოსოფიისათვის. ტექსტი გამოსცეს და გამოკვლევა დაურთეს შალვა ნუცუბიძემ და სიმონ ყაუხჩიშვილმა. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

Pl. = Platon. 1990. *Werke in acht Bänden*. Griechisch und Deutsch. Herausgegeben von Gunther Eigler. Bearbeitet von Dietrich Kurz. Griechischer Text von Léon Robin, Auguste Diès and Joseph Souilhé. Deutsche Übersetzung von Friedrich Schleiermacher und Dietrich Kurz. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Plot. = Plotin. 1956-1971. *Schriften*. Übersetzt von R. Harder. Neubearbeitung mit griechischem Lesetext und Anmerkungen, fortgeführt von R. Beutler und W. Theiler, 6 Bände. Hamburg: Felix Meiner Verlag.

Procl. *In Prm.* = Proclus. 1864. *In Platonis Parmenidem commentaria.* Ed. V. Cousin. Paris. [repr. Hildesheim: Olms, 1961].

Procl. *In Euc.* = Proclus. 1873. *In primum Euclidis elementorum librum Commentarii.* Ed. Gottfried Friedlein. Leipzig: Teubner.

Procl. *In R.* = Proclus. 1899-1901. *In Platonis rem publicam commentarii,* vol. 1-2. Ed. W. Kroll. Leipzig: Teubner.

Procl. *In T.* = Proclus. 1903-1906. *In Platonis Timaeum commentarii,* 3 vols. Ed. E. Diehl. Leipzig: Teubner.

Procl. *In Alc.* = Proclus. 1954. *Commentary on the First Alcibiades of Plato.* Critical text and indices by Leendert Gerrit Westerink. Amsterdam: North-Holland.

Procl. *Inst.* = Proclus. 1963. *The Elements of Theology.* A revised Text with Translation, Introduction and Commentary, edited by Eric R. Dodds. Oxford: Clarendon Press.

Procl. *Theol. Plat.* = Proclus. 1968-1997. *Théologie Platonicienne,* t. 1-6. Texte établi et traduit par H. D. Saffrey et L. G. Westerink. Paris: Budé.

Symb. Nic.-CP. = “Symbolum Nicaenum-Constantinopolitanum.” In *The Creeds Of Christendom, with A History and Critical Notes by Philip Schaff. Vol. II, The Greek And Latin Creeds, With Translations.* 1977. New York: Baker Books.

თარგმანები:

პრ. კავშ. პეტრ. = იოანე პეტრიწი. 1940. შრომები, ტ. I. *პროკლე დიადოხოსისა პლატონურისა ფილოსოფოსისა კავშირნი.* ქართული ტექსტი გამოსცა და ლექსიკონი დაურთო სიმონ ყაუხჩიშვილმა; შესავალი სტატია – მოსე გოგიბერიძისა. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

გამოკვლევები:

ალექსიძე, ლელა. 2013. „‘უზადო ერთი’ იოანე პეტრიწის ფილოსოფიაში.“ *ფილოსოფიურ-თეოლოგიური მიმოხილვები* 3: 160-171.

Alexidze, Lela. 2017. “The Supreme One. Its Transcendence and Its ‘Kataphatic’ Characteristics in Ioane Petritsi’s Philosophy.” *Bochumer Philosophisches Jahrbuch für Antike und Mittelalter* 20: 63-86.

ალექსიძე, ლელა. 2019. *ნეოპლატონიზმი. თავისუფლებისა და ნამდვილი მე-ს ძიებაში*. თბილისი: ლოგოსი.

Bechtle, Gerald. 1999. “Göttliche Henaden und platonischer Parmenides: Lösung eines Mißverständnisses?” *Rheinisches Museum für Philologie* 142, 3/4: 358-391.

Beierwaltes, Werner. 1965. *Proklos. Grundzüge seiner Metaphysik*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Beierwaltes, Werner. 1987. “Proklos: Ein ‘systematischer’ Proklos?” In *Proclus: lecteur et interprète des anciens*, éd. J. Pépin and H-D. Saffrey, 351-368. Paris: Éditions du CNRS.

Beierwaltes, Werner. 2007. *Procliana. Spätantikes Denken und seine Spuren*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.

Beutler, Rudolf. 1957. “Proklos.” In *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* XXIII (1): 183-247. Stuttgart: J. B. Metzler.

Butler, Edward P. 2005. “Polytheism and Individuality in the Henadic Manifold.” *Dionysius* XXIII: 83-104.

Butler, Edward P. 2014. *Essays on the Metaphysics of Polytheism in Proclus*. New York City: Phaidria Editions.

Byrne, Patrick H. 1997. *Analysis and Science in Aristotle*. Albany: State University of New York Press.

Chlup, Radek. 2012. *Proclus: An Introduction*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.

Cürsgen, Dirk. 2007. *Henologie und Ontologie. Die methaphysische Prinzipienlehre des späten Neuplatonismus*. Würzburg: Königshausen & Neumann.

de Haas, Frans A. J., Mariska Leunissen and Marije Martijn, eds. 2010. *Interpreting Aristotle's 'Posterior Analytics' in Late Antiquity and Beyond*. Leiden/Boston: Brill.

de Rijk, L. M. 1992. "Causation and Participation in Proclus. The Pivotal Role of Scope Distinction in his Metaphysics." In *On Proclus and His Influence in Medieval Philosophy*, ed. by E. P. Bos and P. A. Meijer, 1-34. Leiden/New York/Köln: E. J. Brill.

Dillon, John, Brendan O'Byrne and Fran O'Rourke, eds. 2013. *Studies on Plato, Aristotle and Proclus. Collected Essays on Ancient Philosophy of John J. Cleary*. Leiden/Boston: Brill.

Dillon, John. 1972. "Iamblichus and the Origin of the Doctrine of Henads." *Phronesis* 17 (2): 102-106.

Dillon, John. 1993. "Iamblichus and Henads again." In *The Divine Iamblichus: Philosopher and Man of Gods*, ed. by H. J. Blumenthal and E. G. Clark, 48-54. London: Bristol Classical Press.

Dillon, John. 2010. "Iamblichus of Chalcis and his school." In *The Cambridge History of Later Greek and Early Medieval Philosophy*, vol. I, ed. by Lloyd Gerson, 358-374. Cambridge: Cambridge University Press.

Dodds, Eric R. Proclus. 1963. *The Elements of Theology*. A revised Text with Translation, Introduction and Commentary, edited by Eric R. Dodds. Oxford: Clarendon Press.

Festugière, André-Jean. 1967. *Proclus. Commentaire sur le Timée*, tome 2, livre II. Trad. et notes par André-Jean Festugière. Paris: Vrin-CNRS.

Gaiser, Konrad. 1963. *Platons ungeschriebene Lehre. Studien zur systematischen und geschichtlichen Begründung der Wissenschaften in der Platonischen Schule*. Stuttgart: Klett.

Gersh, Stephen. 1978. *From Iamblichus to Eriugena. An Investigation of the Prehistory and Evolution of the Pseudo-Dionysian Tradition*. Leiden: Brill.

გიგინეიშვილი, ლევან. 1995. „ჰენადები იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ სისტემაში: [ბიზანტიელი ფილოსოფოსის პროკლე დიადოხოსის წარმართული მეტაფიზიკა და იოანე პეტრიწის ქრისტიანული კონტექსტები მის ფილოსოფიურ ნააზრევში].“ *ქუთაისის უნივერსიტეტის მოამბე* 4: 152-169

Gigineishvili, Levan. 2007. *The Platonic Theology of Ioane Petritsi*. Piscataway/New Jersey: Gorgias Press.

Greig, Jonathan. 2020. *The First Principle in Late Neoplatonism. A Study of the One's Causality in Proclus and Damascius*. Leiden/Boston: Brill, 2020.

Guérard, Christian. 1982. “La théorie des hénades et la mystique de Proclus.” *Dionysius* 6: 73-82.

Halfwassen, Jens. 1996. “Das Eine als Einheit und Dreiheit: Zur Prinzipienlehre Jamblichs.” *Rheinisches Museum Für Philologie* 139 (1): 52-83.

Hegel, Georg F. W. 1979. *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*. Werke in zwanzig Bänden, Band 18. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Helmig, Christoph. 2017. “Proclus on Epistemology, Language, and Logic.” In *All from One. A Guide to Proclus*, ed. by Pieter d’Hoine and Marije Martijn, 183-206. Oxford: Oxford University Press.

ირემაძე, თენგიზ. 2013. „ანტიკური ნეოპლატონიზმის ჰეგელი-სეული გაგება და მისი კრიტიკა შალვა ნუცუბიძის მიერ.“ *კრებულში ფილოსოფია ეპოქათა და კულტურათა გზაგასაყარზე: ინტერ-კულტურული და ინტერდისციპლინური კვლევები*, რედ. თენგიზ ირემაძე, 50-58. თბილისი: გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

Kiria, Ana. 2021. "The Theory of the Genesis of Nous in Plotinus." In *Héritages platoniciens et aristotéliens dans l'Orient et l'Occident (IIe-XVIe siècles)*, édité par Tiziana Suarez-Nani, Tamar Tsopurashvili, 91-106. Wiesbaden: Reichert Verlag.

Kobusch, Theo. 1980. "Metaphysik. I-V." In *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Band 5, hrsg. von Joachim Ritter u. a., 1186-1238. Basel, Schwabe: 1980.

კობაღეიშვილი, ნიკოლოზ. „ტრიადა.“ *ქართული ფილოსოფიისა და თეოლოგიის ენციკლოპედია*. წვდომა განხორციელდა: 17:04:2021.

Krämer, Hans J. 1964. *Der Ursprung der Geistmetaphysik. Untersuchungen zur Geschichte des Platonismus zwischen Platon und Plotin*. Amsterdam: Schippers.

Kremer, Klaus. 1966. *Die neuplatonische Seinsphilosophie und ihre Wirkung auf Thomas von Aquin*. Leiden: E. J. Brill.

Lankila, Tuomo. 2010. "Henadology in the two Theologies of Proclus." *Dionysius* 28: 53-76.

Martijn, Marije and Lloyd Phillip Gerson. 2017. "Proclus' System." In *All from One: A Guide To Proclus*, ed. by Pieter d' Hoine and Marije Martijn, 45-73. Oxford: Oxford University Press.

Meijer, P. A. 1992. "Participation in Henads and Monads in Proclus' Theologia Platonica III, Chs. 1-6." In *On Proclus and His Influence in Medieval Philosophy*, ed. by E. P. Bos and P. A. Meijer, 65-87. Leiden/New York/Köln: E. J. Brill.

მელიქიშვილი, დამანა. 2011. *ძველი ქართული ფილოსოფიური-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ისტორიიდან*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

Mesyats, Svetlana. 2012. "Iamblichus' Exegesis of Parmenides' Hypotheses and His Doctrine of Divine Henads." In *Iamblichus and the Foundations of Late Platonism*, ed. by Eugene V. Afonasin, John M. Dillon, and John Finamore, 151-175. Leiden/Boston: Brill.

Mtchedlidze, Magda. 2021. “La compréhension du terme ἕνεσις dans les commentaires du XIIe siècle sur la philosophie de Proclus: Ioané Petritsi et Nicolas de Méthone.” In *Héritages platoniciens et aristotéliens dans l’Orient et l’Occident (IIe–XVIe siècles)*, édité par Tiziana Suarez-Nani, Tamar Tsopurashvili, 121-134. Wiesbaden: Reichert Verlag.

ნუცუბიძე, შალვა. 1975. *ჰეტრე იბერი და ანტიკური ფილოსოფიური მეძვიდროება. შრომები. ტ. 5.* თბილისი: მეცნიერება.

Remes, Pauliina. 2008. *Neoplatonism*. Stocksfield: Acumen.

Rosán, Laurence Jay. 1949. *The Philosophy of Proclus. The Final Phase of Ancient Thought*. New York: Cosmos.

Schmitz, Markus. 1997. *Euklids Geometrie und ihre mathematiktheoretische Grundlegung in der neuplatonischen Philosophie des Proklos*. Würzburg: Königshausen & Neumann.

Schmitz, Markus. 2002. “Zur Logik der henologischen Metaphysik.” In *ΕΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑ. Unione e amicizia. Omaggio a Francesco Romano*, ed. Maria Barbanti, 455-467. Catania: CUECM.

Siorvanes, Lucas. 1996. *Proclus. Neo-Platonic Philosophy and Science*. New Haven/London: Yale University Press.

Steel, Carlos. 1996. “Puissance active et puissance receptive chez Proclus.” In *Dunamis nel Neoplatonismo*, ed. by F. Romano and R. L. Cardullo, 121-137. Florence: La nuova Italia.

Theill-Wunder, Hella. 1970. *Die archaische Verborgenheit. Die philosophischen Wurzeln der negativen Theologie*. München: Wilhem Fink Verlag.

van Riel, Gerd. 2001. “Les hénades de Proclus sont-elles composées de limite et d’illimité?” *Revue des sciences philosophiques et théologiques* 85: 417-432.

van Riel, Gerd. 2017. “The One, the Henads and the Principles.” In *All from One: A Guide to Proclus*, ed. by Pieter d’ Hoine and Marije Martijn, 73-97. Oxford: Oxford University Press.

ქირია, ანა. 2019. „თვითერთის პროკლესეული გაგებისათვის.“ *ლოგოსი. წელიწდული ელინოლოგიასა და ლათინისტიკაში* 5: 193-226.

ქირია, ანა. 2021a. „პირველი საწყისისადმი მიდგომის სამი პარადიგმა პლოტინის შემდგომ ნეოპლატონიზმში.“ *ლოგოსი. წელიწდული ელინოლოგიასა და ლათინისტიკაში* 7: 114-151.

ქირია, ანა. 2021b. *თვითერთის გააზრების ნეოპლატონური პერსპექტივები*. თბილისი: ლოგოსი.

შუბლაძე, ელენე. 1995. „პროკლეს დიალექტიკის შალვა ნუცუბიძისეული ინტერპრეტაცია.“ *ფილოსოფია. თბილისის უნივერსიტეტის შრომები* 317: 2021-207.

Ana Kiria

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Understanding the One itself, the Limit-One, and Henads in Proclus’ Metaphysics

Key words: Proclus, system of metaphysical science, the One itself, the Limit-One, Henads

The present paper aims to understand functions and interrelationships of different types of the superessential One, which are the One Itself, the Limit-One, and Henads, in Proclus’ metaphysics. The paper is divided into six sections. In the first section, after thematizing general characteristics of a philosophical system and analyzing proposition 11 of *Elementatio theologica*, we emphasize Proclus’ systematic nature and point out some leitmotifs of his metaphysical (theological) system. In the second section, we elucidate the scientific character of the Proclean metaphysical (theological) theory, which shows in its precision and accuracy, differential certainty, methodological clarity, consistency, and rationality. The third section concerns Proclus’ conception of a cause and causal process, eventually resulting in the identification of the first real cause of everything with the first Limit, which is simultaneously the first real One for Proclus. In the fourth section, we deal with the Proclean understanding of the unspeakable cause (ἄρητος αἰτία), which while being the One itself (αὐτοέν), is paradoxically better than the One. In the fifth section, we examine Henads and attempt to solve main issues related to this enigmatic part of Proclean metaphysics. In the last section, we sum up a relationship between the One itself, the Limit-One along with its counterpart, i.e. the Unlimited, and Henads.